

69030: EGYÜD ÁRPÁD

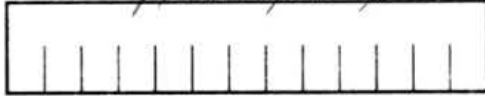
69031E'S I. DESE.

TART:

NEPI SZOKSZEVI TAREKOK
SOMOGYBAN

59 lap, 11 lap rajz

LOGIC

FOTÓRAJZI MŰRŐK: SOMOGY

SZAKMŰRŐK

XXV, 5

Együtt Atyád

Népi sportszerű játékok Somogyban

Bevezetés helyett röviden el kell mondanom- a dolgozatban szereplő témával kapcsolatban-, hogy a sportszerű népijátékok iskolai, gyakorlati pedagógiai jelentőségét, a játékoknak számtalan területen való felhasználási lehetőségét/a szubjektív és objektív tények miatt/ nekem kellett volna megírnom elsőként/legalább is Somogyban/, mint a csurgói Csokonai gimnázium egykori testnevelő tanárának, aki az országban is első között játszattam tanítványaimmal a környékünkön előforduló népijátékokat.

A megírásra több ok miatt nem kerülhetet sor a 40-es évek végén és az 50-es évek elején:

1. Akkor még annyira ismert, élő volt a környék hagyománya, hogy nem tartottam legszükségesebb feladatommak a játékok tudatos gyűjtését, feldolgozását, hiszen a környékbeli parasztgyerek-tanítványaim velem együtt mind jól ismerték a csurgói járás népijátékait/Porrog, Porrogszentkirály, Gyékényes, Őrtilos, Berzence, Somogyudvarhely, Szentá, Cs. nagymarton, Csököly stb./, nem is egyféle változatban.

2./Mint hogy a felszabadulás utáni években első között alakítottam meg a középiskolai diák táncsoportot is, sürgősebb feladatokat rótt rám a táncok, dalok, szokások gyűjtése-feldolgozása, és a közben folyton szaporodó tánegyüttesek patronálása, valamint egyéb közművelési elvárások/melyek felsorolására e helyt nincs lehetőség, s felsorolásuk bizonyára a dicsekvés gyanakvó képzetét kelthetné, és így maradt több, más témájú tanulmány és kötet megírása után a játékokhoz való visszatérés.

A gyermekjátékok egyéb területéről azonban nem feledkeztünk meg, hiszen a Somogyi népköltészet, a Kaposváron megverték a rézdobot c. kötetekben továbbá az Adatok a láncversek számszimbolikájához c. tanulmányunkban is több gyermekjátékot adtunk közre, melyek alkalmasak -igy "szórvány voltuk" ellenére is-, hogy éljenek vele iskoláink, szakköreink, sportolóink, kórusaink, s mindenki, aki kedveli néphagyományunknak ezeket az egyszerű gyöngyszemeit, s amelyek mind szövegükkel, mind dallamukkal lelki és testi fejlődést okoznak mindenki számára, ki szeret játszani-szórakozni, dalolni, de nyugodtan mondhatjuk: kikapcsolódni. -Tervünk volt egy olyan játék-kiadvány összeállítása, ahol mind az énekes-mozgásos gyermekjátékok, mind a sportszerű népijátékok együtt szerepeltek volna, ezt azonban különböző szabályzók és technikai okok miatt nem tudtuk megvalósítani.

Közben mind több igény merült fel az óvodák, iskolák, játékosan szórakozva sportolni szerető közösségek stb. részéről, hogy feltétlen jó lenne egy sportjáték-füzet kiadása. Ezt pótlandó, iparkodunk eleget tenni a kívánságoknak/amennyire egy évkönyvnyi terjedelem ezt lehetővé teszi számunkra/. Átvolti tervünk, ~~(mely szerint)~~ egy teljes gyermekjáték-monográfiát szeretnénk az érdeklődők elé tárni; reméljük, a jövőben megvalósul.

E kívánságokban mindaz megnyilvánul sokak részéről, amit magunk már több évtizeddel ezelőtt tapasztaltunk a gyakorlat során: a népi sportszerű játékok alkalmasak a mai korszerű társadalmi és sportviszonyok közepette is -minden]nemű és * társadalmi réteg-csoport mozgásigényeinek magas fokú kielégítésére, * mai korszerű sportok előkészítésére, azok un. ki-egésztő mozgásformáinak felhasználására, sőt -nyugodtan mondhatjuk egyes játékaink esetében, hogy azok pótlására is.

A népi sportjátékok un. psziho-fizikai hatásfokának értékét mi nem a koradivatja "újszerűség" kedvéért alkalmaztuk több mint 30 évvel ezelőtt, hanem mert tapasztaltuk tanítványaink életében azoknak érzelmi-hangulati-szellemi szempontból értékelhető pozitív hatását, fizikai-kondicionális állapotukra gyakorolt valóságosan lemérhető intenzív voltát egyaránt. /Erről az egyes sportjátékoknál részletes emlékezést adunk/.

A játékok szerepének a népeletben társadalomban betöltött jelentőségét-természetesen- már nagynevű elődeink is felfedezték, s pedagógiai hasznáról már évszázadok óta emlékeznek. De gondoljunk csak a ókori nagy kultúrák fejlett testi-nevelési kultúrájára/hellén-görög, római, hindi, kínai stb. nagy történelmi múlttal rendelkező népekre/.

A magyar -és ezen belül a somogyi- gyermekjátékok gyűjtésének, néprajzi értékelésének, gyakorlati felhasználásuknak is már a múlt században akadtak kiváló értői, akik felajmer-tek a játékok nevelésbeli értékeit mind a népeletben, mind pedig azok korszerű felhasználásának lehetőségét a teljes emberré-nevelés érdekében. Ezek közül néhány jelentősebb nevet említünk itt, /Irodalomjegyzetünkben majd bővebb felsorolást adunk/.

Már 1885-ben felfigyelt, pl. Porzsolt Lajos a labdajátékok fontosságára /A magyar labdajátékok c./; Kiss Áronnak a Magyar gyermekjátékok gyűjteménye c. műve szintén felhívta magára a szakemberek figyelmét már a múlt század végén; az iskolai oktatásra is gondolva írta meg munkáját Ottó József is Ifjúsági játékok középiskolák számára c.; de sok értékes adatot találunk több jelentős folyóiratunkban a századforduló körül és az utána következő években. -Nem hagyhatjuk

figyelmen kívül a magyar néprajztudomány első nagy somogyi alakjának, Vikár Bélának, gyűjtőtevékenységét. Különös figyelmet érdemel neves elődünk^{nek}, Gönczi Ferencnek a gyermekélettel és a játékokkal foglalkozó rendszerező munkássága: A somogyi gyermek, s A somogyi gyermekjátékok c. kiadványai~~ra~~ gondolunk itt elsősorban).

A mind szélesebb körű néprajzi gyűjtő-feldolgozó tevékenység országos méretű részletezéseiről bővebb analízist nem adhatunk rövid dolgozatunk keretei közepette, azonban feltétlen említést kell tennünk -részben az 1981-82. évi jubileumi évforduló kapcsán is- a két világhírű zenetitan~~ok~~ Béla, Kodály Zoltán- munkálkodásáról, akik ugyan elsősorban nem csupán gyermekjátékgyűjtők voltak, de életük minden mozzanatában ott éltek-éreztek a gyermek-lélek rezdülései körül, s ebbéli munkálkodásukat fémjelzi számos gyermekdal, -játék/ha nem is a sportjáték/ feldolgozása, melyek napjainkban is alapját képezik a zenei anyanyelv^{nek} és műveltségnek. Egyébként megjegyezzük, hogy mindketten nagyra értékelték sportjátékainkat/s lehetőségeikhez, adottságaikhoz mértén-különösen Kodály- maguk is sportoltak, s kedvelték a turisztikát stb.

A gyermekélettel, játékokkal foglalkozók közül nem hagyhatjuk ki Bakos József, Berze Nagy, Kálmány Lajos, Istvánffy Gyula, majd később^{re} Kis Lajos, Lajos Árpád, Varga Károly, Olsvai Imre, Király Dénes, Borsai Ilona, Baranyi Dezső, Bereczky János, Kerényi György, Várnai Ferenc, Kallós Zoltán nevét, s nem utolsósorban Hajdú Gyula és Hintalan László nevét sem. A felsorolt gyűjtők, kutatók többsége főleg a játékos-táncos formákkal foglalkoztak elsősorban, de nem került el figyelmüket a sportjátékok gyűjtése sem.

A sportszerű játékokra való visszaemlékezés gyakran szóba kerül a 25-30 éves csurgói érettségi találkozóknak alkalmával, s ez jóleső érzéssel tölt el és győz meg annak igazáról, amiről már fentebb szóltam és néhány tészlet vonatkozásban még említést teszjek majd a későbbiekben.

Jelen dolgozatunkban végre közzétehetünk egy csokrot azokból a sportjátékokból, melyeket akarva-akaratlan eddig mellőznünk kellett bizonyos okoknál fogva. A felsorolás természetesen nem lehet teljes; ennek ellenére néhány játéktípusnál több változatot is ismertetünk értékes hatásai miatt. Felsorolt játékaink kisebb része elsősorban a szórakozást, szórakozva történő sportolást, mozgásigény-kielégítést szolgálja, többsége azonban hasznosítható ~~különböző~~ ^{különböző} korosztályú/~~nevelőintézetek/~~ iskolák számára, továbbá az iskolán kívüli foglalkozások, kirándulások, fesztiválok, többféle szakköri foglalkozások, és egyéb közösségi alkalmak sportlehetőségek részére. Egyszóval testi-lelki felüdülés gyanánt mindenki számára, aki szeret játszani. Már pedig az emberiség ősidőktől fogva mindig élt a sport, a játék nevelő erejével. -Legutóbbi kiskötetünkben is arról tettünk említést, hogy: mintha a "homo ludens" éppen játszani felejtett volna el!?, pedig egykor ez segítette őt emberré formálni. Nem szabad engednünk, hogy a ~~(homo ludens)~~ homo sapiens felhagyjon "ludens-voltával"! -Igaz, a fejlődés sok hatásos sportjátékot teremtett a különböző korszakokban, amelyek értékét nem vitatjuk, de esetünkben nem szembeállításról van szó, hanem az egymást segítés eredményes, hatásos lehetőségeiről, s esetenként szükségességéről. A mai versenysport nem zárja ki, sőt igényli a játékos sportformák alkalmazását, amit az is bizonyít, hogy mind többen alkalmaznak

edzéseken régi, népi vagy éppen újonnan "kitalált" mozgásformákat. Itt hadd tegyük hozzá: a népek már évezredek óta "kitalálták" a legkülönbözőbb játékokat; csak korszerű életvitelünkhöz alkalmazottan használjuk fel. Ezért is adjuk meg az eredeti népijátékok mellett azoknak olyan változatait, módosított formáit, amelyeket részben már maga a nép is csiszolt-alakított évszázadok során, (részben) A szakemberek, tanárok maguk is módosíthatnak a jelenben is a célkitűzéseknek megfelelően /kor, nem, valamint hely, körülmény, továbbá sportági szempontok szerint stb./. A fentiekkel kapcsolatosan elmondjuk, hogy a játékoknak az egykori /nem is nagyon távoli/ népéletben betöltött szerepéről sokat nem kívánunk szólni, azt azonban meg kell említenünk ismételt hangsúlyozással, hogy társadalmi, pedagógiai szerepe és jelentősége mindig fontos volt, s nem csupán az üres szórakozás mechanizmusának folyamatában keresendő értéke. Egyes játékváltozatok és típusok ténylegesen sportteljesítmény értékűek voltak, mások szórakoztatva előkészítő tényezői voltak a fiatalság számára, a paraszti életre való nevelést, felkészítést szolgálták. Általában elmondhatjuk, hogy a játékok alkalmasak voltak arra, hogy az életnehézségek elviseléséhez is fontos alapvető testi és lelki adottságok fejlesztésével, akarat, érzelmi, jellembeli motívumok kibontakoztatásával, azok erősítésével hozzájárultak a fiatalok /s gyakran a felnőttek/ társadalomban betöltött szerepének előkészítéséhez. Népijátékaink éppoly értékes élettartozékaik voltak az élet egészének, mint a népdal, néptánc, népszokások, viselet, világi és szakrális egyéb hagyomány, amely

nélkül elképzelhetetlen volt nemcsak a falusi-tanyasi, de gyakran a kisvárosi élet, ~~illetve annak sportbeli, etnikai szépsége.~~

E téren történő múltbeteintésünk éppen nem retrográd lépés akar lenni, hanem a hagyomány korszerű újraélesztése mai viszonyaink közepette. Nélkülük szintelenebb, szegényesebb, sivárabb lenne ^{felvált} ~~különösen~~ gyermektársadalmunk élete, mint ahogy színevesztett helyenként, alkalmakként szép magyar beszédünk, vigalmaink, társaslétünk sok érintkezési felülete, s ennek gyakori oka, hogy nem élünk sok esetben azokkal a kikristályosodott formákkal, kultúrértékkel, amelyek "egy az egyben", vagy átdolgozottan kínálkoznak életformánk szebbé-és emberibbé-tételére. /Pedig vannak világraszóló klasszikus példáink, amelyek más területen már utat törtek és követésre méltónak ítélte meg mind a bel-, mind ~~ak~~ külföldi értékmérésre hivatott sokirányú tényező, ^{és} csupán néhány kiíragatott név: Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Molnár István, Rábay Miklós, Petőfi, József Attila, Nagy László; hogy egyéb területeket ne említsünk/.

Az eddigiekből is kitűnt, hogy a népélet teljességének legegyszerűbb vizsgálatához is hozzátartozik a gyermekélet tárgyalása-elemzése. Ezt érintően-a teljesség igénye nélkül-elsősorban megyénk kiválósága, Gönczi Ferenc, munkásságára ^{is} fókuszunk gyakrabban hivatkozni/sajnálatainkra több jeles kutató munkásságát csak felületesen érinthetjük/.

Megyei/központi/ megítélés szerint is nagy szükség van ezekre a sportjátékokra, amelyeket a legkisebb korúaktól kezdve a magasabb korosztályok, és felnőttek egyaránt tudnak hasznosítani. Mind többen látják be, hogy a mai modern életformaváltás szakaszában/-és ez világjelenség-/ eluralkodott két hamis/áltudományos/ teória. Az egyik az, hogy nincs szükség a régi körülmények szülte "ósvi"-gyermeteg szórakozásokra, játékokra. A másik- ami ezzel részben összefügg-, a népijátékok nem pótolják még a szórakozás-kedvtelés szintjén sem a modern sportjátékokat. Erre a gyökerét-vesztett "elméletre" már részben megadtuk előbb válaszunkat, s még azt tesszük hozzá, hogy a hasonló vélemények ~~né~~külöznök minden alapos társadalmi és népismeretet, de nyugodtan mondhatjuk, történeti vonatkozású ismereteket is, hiszen a mában való

sokrétű eligazodáshoz hozzátartozik minden, amit népünk/de bármely nép/ létrehozott sajátos kultúrteremtő-formáló tevékenysége, tehetsége révén. Ebből a folyamatból pedig nem hiányozhat semmiféle kultúrhistoriailag értékelhető tényező, tehát az egykori gyermekélet-valamilyen fokú-megismerése sem.

Az aggályoskodók számára hadd mondjuk el ismét, hogy sem a népdalok, szövegek, szokások, játékok stb. sehol nem a modern társadalmak/beleértve a szocialista társadalmunkat is/ termékei, s így a letűnt társadalmi formációkkal együtt ezek a képződmények is eltűnőben vannak, mivel megszűnt az a közeg, amelyben ezek a formák keletkeztek, fejlődtek a maguk történelmi-társadalmi meghatározásuk révén. Azonban: éppen ezek között a produkciók között kelljük meg azon értékeket, melyek újjáteremtése-formálása, s gyakorlati alkalmazása éppen korunk feladatai közé tartozik, hogy magasabb szinten való "megismétlése", korszerű, aktuális alkalmazása hasznosan tovább éltesse és segítse modern életformánk megfelelő részterületeit, közelebbről: ifjúságunk egészséges lokálpatriotizmusát, testi-lelki habitusát is ~~szűk~~/többek között tapasztalhatjuk ezt a folyamatot a szovjet kultúra legkülönbözőbb területein is/. -A népkultúra értékeit mindig a közösség formáló-alakító teremtő ereje hozta létre a múlt társadalmakban, s mint ilyen képződmény demokratikus alkotásfolyamat eredménye. Ezeket a haladó, tiszta formákat építsük be szocialista életünk, kultúránk vérkeringésébe, újraalkotó folyamatába. Ezzel minden nép tartozik saját történelmének és jelen-építésének.

Az aggályoskodók másik csoportjának -akik a mai versenyhajszában félreismerik vagy egyáltalán nem ismerik a játékok szerepét-, azt válaszoljuk, hogy a régi és a régiből újjáformálható játékok egyáltalán nem mondanak ellent a mai korszerű sportolásnak; párhuzamos alkalmazásuk jelentősége már az eddigi fejtegetéseinkből is kitűnt.

Sokféle alkalmat, lehetőséget soroltunk fel, ahol a sportszerű játékokat felhasználhatják mind az iskolák, mind azok a közösségek, amelyek élni kívánnak a játékok szórakozva nevelő erejével. Tehát: nem korlátozódik alkalmazásuk kizárólag a különböző iskolai foglalkozásokra, versenysportokra. Bár - mint mondtuk - mindenütt kitűnően felhasználhatók. - Gyakorta hallottam testnevelőktől, hogy ezt vagy azt a sportot nem kedveli a fiatalság nagyobbik része; kivészett az ifjúságból a sportolási kedv; hányzik a mozgásigény stb. Hasonlókat még más egyéb fórumokon, szakkörökben, közösségekben is hallani, de gyakori társadalmi vonatkozásban - a sporttal, játékkal kapcsolatosan is - az un. elidegenedésnek a hangsúlyozása. Ezek ellenére mind többen ismerik fel a játékoknak abbéli szerepét, hogy a fentiek feloldására, az emberek egymáshoz közelítésére, a közösségi szellem fokozására alkalmas tényező. Talán még sem olyan kétségbeesztő a helyzet, csak rá kell döbenteni társadalmunk illetékeseit arra, hogy a játék fölött nem múlt el az idő, az emberiség lélek-és érzelemszürkülése még megakadályozható, s hogy a modernség nem mond ellent a "népiségnek"/hagyományélesztésnek/; ~~és~~ A technika és civilizáció forradalmi korszakában érdemes azokhoz a tényezőkhöz fordulni, amely az értelmekkel szemben segítségként nyújthatnak az emberi lélek önmagatalalására -; és ezek közé tartozik a játék is, amely a legősibb társadalmak/szinkretikus/ kultúrájától kezdve a mindenkori struktúrák szerves alkotó eleme volt. - Miért ne élnék éppen ma ennek a teremtő-formáló erőnek hatáslehetőségeivel?! ~~(Milyen)~~ A népijátékok mindenki számára valók: legyen az élsportoló, kiránduló, turista, üdülő stb. Talán felesleges bizonygatnunk a játékok/bárhoz is való alkalmazása után/azon hatását, ami az alapvető fizikai képességek és lelki készségek intenzív fejlesztését szolgálja: általános ügyesség, mozgékonyosság, leleményesség, erő, állóképesség, ruganyosság, gyorsaság stb. ~~De~~ Elsősorban gondolunk itt a közösségben végzett játékélmény érzelmi, értelmi motivációira is, amely feltétlen örömet, megelégedést, megnyugvást, gyakori sikerélményt, stb. nyújt, ^{annak} egyszóval hozzájárulhat ^{mak} a játék ^{ok} ahhoz, amit a köznap életben is igényelni ~~kell~~ a mindennap emberének/kellemes megelégedettség, harmónia, az egyéniség/jellem sokrétű fejlesztése/.

A játék ósidóktól fogva jelentős szereppel bír a közösségi életben, -mint már említettük fentebb is, tehát szocialista társadalmunk összérdekei is megkívánják, hogy beépítsük újra életünk vérkeingésébe. A játéknak megvan az a behozhatatlan előnye, hogy egyszerre képes alakítani a társadalom egyeideit, s ezen keresztül az egész társadalmá magatartást befolyásolni képes tényező. Vannak olyan játékok, melyekben az egyéni, szubjektív elem dominál ugyan, de ennek az egyént fejlesztő munkának kollektív érvényű és értékű vonatkozásai tagadhatatlanok. -Legtöbb játékunk azonban csoport-csapatjáték, amelyeknél meg éppen lehetetlen a játékszabályok általános, közösségre vonatkozó reguláinak be nem tartása, hiszen a játék fegyelmező, szabálypredesztinálta erejének figyelmen kívül hagyása nemcsak az egyént tenné lehetetlenné, de megbontaná a közös ügy célkitűzéseinek megvalósítását, s ezt pedig sem a gyermeki, sem a felnőtt közösség sosem tűrte el.

Amiként beszélni szokás a magyar anyanyelvi, zenei nyelv stb. tudatos ápolásáról, ugyanígy említhetjük ezek mellett a sajátos entnikum-jelző "mozgás-nyelv" kialakításának, általánossá tételének fontosságát, pedagógiai szerepét mind a szöveges-énekes-mondókás-mozgásos játékok esetében, mind pedig a népi sportszetű játékokkal kapcsolatosan. Ezt -természetesen- már a legkisebb korban kell elkezdni, tudatosan irányítani, s kornak megfelelően "adagolni", ~~és~~ így nem lesz idegen a felnövekvő nemzedék számára semmiféle népijáték. Nem volt véletlen, hogy a paraszti életnevelés már a bölcsőben megkezdődött játékos formában a családi keretek között. Ennek a szabályokba nem foglalt, de tudatos célzatosságnak hatása a későbbi felnőtt kor társadalmában, szokásrendjében olyan értékmérő tényezővé vált, ami nélkül szinte elképzelhetetlen lett volna a népelet teljessége.

Erre természetesen a mai családi körülmények alig-alig /vagy csak nagyritkán/ adnak lehetőséget, hiszen a megváltozott gazdasági-társadalmi szituációban a családi nevelés, a régi hagyományrend fölhomlásával a műveltségelemek szerepe, irányultsága is megváltozott. Ez azonban egyáltalán nem jelent olyan értelmű ellentmondást, hogy a hasznosítható tényezőket-a megfelelő helyen, módon- ne tegyük életünk tartalmává.

NA 2723-2009
Művelődési adatok

Amiként a mindenkori társadalmi változások maguk után vonták azoknak minden felépítményét, az egykori elemek modulációit, úgy ezek a játékok is változáson mentek át korszakonként, de lényegüket, szerepüket sosem veszítették el. Felhasználásukat bátran ajánljuk ma is. -Ha figyelemmel kísérvük csupán az említett Gönczi-féle gyűjtések változatait, e viszonylag rövid terminus alatt is tapasztalhatjuk azt, hogy bizonyos játékformáink eltérnek az ő gyűjtött anyagaitól: némely esetben szimplábbak, máshol gazdagabbak lettek, esetleg kontaminálódva ~~is~~ találtunk rá egyazon ~~al~~uban is, ~~avagy~~ éppen másként nevezte el népünk e néhány évtized alatt /~~ez utóbbi a legritkább jelenség~~/.

Közölt játékaink csoportosításánál részben vettük csak figyelembe az eddig megjelent publikációk tudományos beosztását. Az eltérést azért végeztük így, részben, mert a legtöbb szakmai-műfaji csoportosítást nem tartottuk megfelelőnek, másrészt: a különböző korosztályok számára való felhasználási lehetőségeket is figyelembe vettük /a mai alkalmazás^{uk} szempontjából is/.

Az alább közölt néhány egyszerű játékot a falusi téli esteiken kizárólag szórakozásként használták. Eredetileg inkább a kisgyerekek játékos szórakozásául szolgáltak, de időnként a nagyobb lányok és fiúk, sőt, olykor a felnőttek is játszották unaloműzésből. Ezek az egyszerű játékok azért is váltak népszerűekké, mert előállításukhoz nem kellett különösebb anyag, sem szerszám stb. ~~Milyen~~ Egy bicska, dió, szilva, mogyoró, egyéb gyümölcs minden háznál akadt.

Néhány közülük ma is előforduló szórakozási forma, amit főleg a kicsinyek számára használnak ügyességük, leleményességük-találékonyosságuk, s főleg felvidítésük kedvéért.

Az alábbi játékot/pl. Csökölyben/ többnyire a karácsony előtti esteiken játszották mogyoróval, dióval, esetleg aszalt-szilvával. Az időpontnak megvolt a maga alkalmi szerepe, jelentősége, ui. a következő ünnepek, jelentősebb névnapok köszöntéseinél ajándékként adományozták a köszöntők részére.

1./ Csucs-e vagy berta?

Az egyik játékos egy szem diót vagyogyorót úgy helyezte el a markába zárva, hogy vagy a csúcsos vége, vagy a tompa/berta/ fele álljon felfelé, s ezt letakarta hüvelykujjával. Utána tette fel a kérdést társának: "Csucs-e vagy berta?" - A kérdezett ráütve a zárt tenyérre, mondta pl. "csucs". Ha eltalálta, ővé lett a gyümölcs; ha nem, akkor neki kellett adnia egy szemet. A játék így folytatódott addig, amíg a kérdezett el nem találta a helyes választ, s akkor cseréltek. Gyakran játszották kicsik, felnőttekkel vegyesen is.

Változatai közül néhányat:

a./A közismert eldugós játék szerint a test mögött keresztbe tett kéz egyik markában gyümölcs vagy gomb/ritkábban pénz/van; közben valósan, vagy csak imitálva, cserélgeti a kis tárgyat rövid ideig, s utána előre tartja keresztbe téve karjait. Ellenfele kézráütéssel jelzi, hogy melyik marokban véli az eldugott apróságot. - Ha eltalálta, ővé lett, s ha nem, akkor adnia kellett egy szemet.

b./Ennek van olyan változata is, hogy a találat esetén nem cseréltek azonnal, hanem pl. 3 vagy 4 eltalálás után.

c./A fentiek kombinációs változatát is játszották néha: az előre hozott kézre nemcsak ráütéssel volt érvényes a találat, hanem mondani is kellett, hogy "Csucs-e vagy berta", s csak így volt végérvényes a találat és természetesen a szerepcsere is két játékos között. Azt szigorúan vették, hogy a már előre hozott kezeket/markot/ nem volt szabad megmozdítani, mereven, mozdulatlanul kellett tartani a "dugónak"; viszont a kérdezőnek nem volt szabad sem hátulról, sem elől leleselkednie.

2./Pöckölés-gurítás.

Kisebb gyermekek játéka volt, amit asztalon, padon játszottak, s amely kicsinyben hasonlít a máshol "guccozás, kocozás"-nak nevezett szabadtéri játék formájához, illetve azok variánsaihoz. Minden változata jól hasznosítható a kisgyermekek ügyesség-fejlesztésére, célzó-találó készségük fokozására. A sokféle változat közül leírunk néhányat. Az egyikhez párban álltak hozzá. Szükség volt egy almára és egy dióra/ritkábban más kisebb gyümölcsre, gombra, esetleg pénzre/. E játék is -mint az előbbi- a nyerő játékok csoportjába tartozik, ahol is az volt a cél, hogy ki nyer a másiktól több diót, gombot stb.

Az asztalra, vagy padra tett almát a hüvelykujj pöckölésével el kellett találni. -Ha sikerült, -a kisebb tárggyal-eltalálni az almát, abban az esetben a pöckölő lett a "közös bankból" kivett, ill. pöckölt dió, tárgy, pénz. -Ha nem volt sikeres a pöckölés, az ellenfél folytatta pöckölést. Addig folytatták, míg ütközés-találat nem történt.

a./változat szerint a játék ugyanúgy folytatódik, mint az előbb, csupán a pöckölés helyett lazán, enyhén kellett gurítani a diót, vagy a játékban alkalmazott kis tárgyat.

b./változat szerint öten, hatan is szokták játszani olyan formában, hogy a közös bankból vették ki a pöckölendő, gurítandó gyümölcsöt, tárgyat, de találtunk olyan változatot is, ahol mindenkinek meg volt a maga adag diója, gombja stb.

c./variáns szerint lehetett a fentiek bármelyikét játszani azzal a kikötéssel, hogy ha az almát nem találták el, akkor a bankba be kellett tenni egy diót, ill. a játékban szereplő tárgyat.

A fenti egyszerű kis játékok ma is élményt nyújthatnak akár az óvodásoknak, akár nagyobbasska gyermekeknek is/termi asztalon, padon, padlón stb./.

A játék /és változatainak/ jelentőségét Gönczi is észre-
vette Gomobozások c.fejezetében, ahol a gombbal történő
játék 8 formáját írja le/a sokféle változat leírását most
mellőzzük/.-A népi gyakorlatban ~~használt~~ szerepelt narancs,
vagy egyéb gyümölcs;később pedig egy nagyobb tárgy is he-
lyettesíthette a gyümölcsöt.-Minden változatnál egy könyvet,
lapickát,vagy bármi olyan tárgyat tettek az alma,narancs mö-
gé,amely a kisebb játékszer félregurulását,leesését meg-
akadályozta/mellépöckölés-gurítás esetén/.

A fenti variánsok mellett használhatjuk azt a módosított,
korszerűsített változatot,amit jobb híján "mini kosárlab-
dának" nevezhetnénk.Ennél a játéknál sem alma,nagyobb tárgy,
sem könyv,lapicka nincs,csupán a pöckölendő-gurítandó tárgy,
dió~~stb.~~.-Az asztal végénél egy kis kosarat,bögrét ~~stb.~~ helye-
zünk el úgy,hogy a tárgy abba essen.Lehet egyéni vagy csapat
formában is játszani.Győz az az egyén vagy csapat,amelyik
több "kosarat" ér el.Ez a forma nagy sikerélményt és jóleső
izgalmat jelent a kicsik számára,s jól fejleszti a célzó-
találati készséget.A nevelő természetesen saját ötletei
alapján tovább fejlesztheti ezt a kis ügyességi játékot
oly módon is,hogy pl.a dió,gomb stb.helyett a ma használa-
tos üveg-vagy műanyag-golyókkal végezteti a "kosarazást".

3./Mutyi.

Régebben/az ábra szerinti/ fakockával játszották,amelynek
alsó része elvékonyított,hegyben végződött,míg a kocka fel-
ső lapjából egy pörgetésre alkalmas kis nyúlványt faragtak,
amit a hüvelykujj és a mutató-vagy középsőujj fogásával meg-
sodortak.A kocka oldalait az alábbi betűkkel látták el:T/tégy/,
V/végy/,N/Ne bántsá/,M/mind/. Helyenként a N-t más betű is
helyettesítette,pl.H/hagyá stb./.

Egyaránt játszották kisiskolások, nagyobbacska fiatalok, s alkalmanként még a felnőttek téli esti szórakozásául is szolgált. Mindenki azonos számú gyümölcsöt, /később fil-lért/ tett a közös bankba. Utána kezdődött a "mutyi" pörgetése; a felső oldalon lévő betű "utasítása" szerint kellett cselekedni, tehát; tenni, venni, mind elvenni, hagyni.

A játékot többen, de az egyéni teljesítmény alapján játszották a nyereség érdekében.

Ez a kocka-játék részben módosított formája a több ezeréves hasonló nyerő játékoknak /régészeti leletekből már a neolitikumból is kerültek elő csontból /állat csigolya//.

A játék ma is jó szórakoztató eszköz lehet a pedagógus, szakkörvezető kezében. Kifaragásuk gyorsan elkészíthető.

E szórakoztató, hangulatkeltő, nyerő játékok számtalan változatban találhatók ma is falusi közegben. Szinte azt mondhatjuk, hogy a legkisebb korúaktól kezdve minden paraszt-család tagja játszotta a régi falusi estéken, ~~vagy~~ ^{ünnepeken} szabad időben. Az egyszerű játékok számtalan sorát megszakítva most néhány erőteljes ~~abb~~ mozgásigényű játéokra hívjuk fel a figyelmet. Ezek több változata bekerült már régebben is az iskolai játékok közé, s mind az elemi, mind a középiskolában találkozunk néhányuk valamilyen változatával,

4. /Támaszuggások és játékok/ bakugrás, bakfüttyözés, talicska stb/.

Mint már jeleztük, egyaránt megtalálható falusi, városi iskolákban. Erő-és ügyességfejlesztő hatásuk igen intenzív. A fiatalság mellett még a felnőttek is szívesen szórakoztak némely változatával. Pl. Torvajon az 1960-as években is "bakfüttyöztek" a felnőttek a kocsmában /nem lévén még

még akkor kultúrház/.A játékot kizárólag férfiak játszották.

a./változat szerint:egy férfi előre hajlik kéztámasszal a térd fölött/mint a közsmeret bakugrásnál/.Ezt átugorja a következő nekifutó,aki szintén bakot tart;majd következnek sorra a többiek,s így folytatják többször is körbe haladva. Ez az ügyességet,erőt,bátorságot kívánó szórakozási forma tulajdonképpen megegyezik a bakugrással,

b./változata a ráugrós bakfüttyözés.Három-öt legény,vagy felnőtt türzsdöntéssel,előre nyúlva váll-hátfogással egy sort alkot.A nekifutók csoportjából egyenként mindenki kísérletet tesz arra,hogy^aminél távolabbi hátára ugorjon/lehetőleg az elsőre/,majd ha ez sikerült~~a nélkül,hogy fönt is maradjon~~pont vagy örömrivalgás lett a jutalom.Gyakori volt,hogy a tartó férfi összerogyott;ilyenkor jót nevettek, de az ugró megismételhette az ugrást¹Ha viszont nem sikerült neki fönt maradni már az első ugráskísérletnél sem, kiesett a játékból.

c./vafiáns szerint:ahány tartó volt,annyi lehetett az ugrók száma is,s így minden tartó hátára egy-egy nekifutó ugorhatott.A teljes sikernek az számított,ha minden tartó és (hátra)ugró egyaránt biztosan egyensúlyban maradt.

A lábaknak nem volt szabad leérni a talajra,vagyis hajlított lábú lovagló ülésben kellett fönt maradni a háton.Ezt az egész folyamatot és stabilitást egy "versenybíró" ellenőrizte.A játék szerepcserével többször folytatódott.

Minden változata nagy óvatosságot kíván.-Amennyiben a ma pedagógusa alkalmazni akarja ezt az erőt,bátorságot kívánó játékot,nagy körültekintéssel járjon el,mivel a tartókat könnyen érheti derék-hátsérülés,de az ugrók leesési veszélye is fönáll.-Nagyobb létszámú csoport,osztály

esetében több csapattal versenyszerű csapatvetélkedést végeztethetünk.

Iskolai verseny esetében ha ügyes, erős fiúkból álló osztályról van szó - a ~~szám~~^{baktartók} számát lehet növelni. Az ~~a~~ formáját is érdemes játszani, ahol az első~~ől~~ hátrafelé megszámozzuk a gyerekeket, s a versenyben az győz, akinek a legkevesebb számösszege van egy meghatározott ugrás után, vagyis az ugró játékos minél előbbre tudott ugrani, és fönt maradni a baktartó hátán. - Az egyéni és csapat formák kombinatív formáival maga a vezető is alakíthat újabb ~~formákat~~^{változatokat}, és teheti érdekesebb^{bbé}, színesebbé, hangulatosabbá és versenyszerűbbé a játékot.

d./változata azonos a szekrényugrás technikájával. Ez tulajdonképpen e játéktípus első változatának~~ja~~ bakugrásnak, több erős fiúval történt "meghosszabbítása": 3-4 törzshajlításban lévő, de szorosabban egymásra boruló tartósort alakítunk ki a legerősebb gyermekek~~ek~~^{közül}. E soron lévők valamelyikére támaszkodva kell a "szekrényugrást" végrehajtani a nekifutóknak. Versenyszerű pontozásánál a sor növelé^{se}vel lehet eredményt elérni: az győz, aki a legtöbb tagból álló sort átugorja. Itt is felhívjuk a sérülés veszélyére a figyelmet/mind a tartóknak, mind az ugróknak/.

e./az ugrás helyett a d.-változat szerint elhelyezett fiú-sor/szekrény/ tetején gurulóátfordulás-előre/bukfenc/ hajtandó végre. Igen kedvelt, hangulatos játék, aminél kevesebb a sérülés veszélye, ^{végrehajtásánál} Voltaképpen a bukfenc~~előre~~ kell inkább ügyelnie a vezetőnek, hogy le ne essék oldalra/. - Az összes hasonló változatnál arra is hívja fel a nevelő a figyelmet, hogy az egymásra boruló és egymást szorosan fogó fiúk/szekrény/

a fejüket ne tartsák föl, hanem az előttük lévő dereka mellé szorosan nyomják oda. Ez különösen azért is fontos, mert maga a tartó/fejfe/ is megsérülhet, de az ugró lába is beakadhat, vagy éppen a bukfencező elakadhat a helytelen fejtartás miatt. A "szekrény" mellé minden esetben álljunk oda, ha a bukfencet végeztetjük; a terpeszugrásnál pedig feltétlen az első baktartó előtt álljon maga a vezető, vagy egy ügyes, erős tanuló.

f./változat lényege tulajdonképpen csak formában egyszerűbb: két fiú törzsdöntésben szoros vállfogást csinál/keresztben a futás irányának/, s erre borul rá törzsdöntésben a harmadik/a nekifutás irányának megfelelően/. A nekifutó, bukfencező valójában e harmadik fiú hátán végzi el a gurulóátfordulás-előre mozgását. -Itt ugyancsak állítsunk oldalt egy-egy fiút, kik megakadályozhatják a hátról való legurulást, leesést. Több ilyen hármas csoport esetén a nevelő már a tornaszzerű kivitelt is pontozhatja.

Az összes játékváltozatokat természetesen nemcsak az iskolai órákon, edzéseken lehet játszani, hanem kirándulások, üdülések, egyéb összejövetelek alkalmával ^{is} kívánatos lenne meghonosítani az e fajta játékos sportvetelkedőket minél szélesebb körben.

5./Átfordítás/szaltószerűen/

E régi játékféle valójában a felnőttek és az apóságok közös foglalatосkodásai közé tartozott. A szórakozáson felül elsősorban a bátorságra való nevelés eszköze is volt, amit a szülők, vagy nagyobb testvérek a kisebbekkel végeztek - az ország más területein is. A mozgás lényege valójában egy szaltószerű mozzanat. A kisgyermek

terpeszállásban előfehajolva kezeit hátra nyújtja, amelyet a felnőtt erősen fog. Majd hirtelen megrántja a kicsi kezeit, aminek az a következménye, hogy ő akarva akaratlanul egy teljes fordulatot tesz/mint egy légbukfécet kénytelen csinálni, előre/. A felnőtt természetesen előre figyelmezteti a kisebbet, hogy a kézrántás alatt lábait tartsa terpesztve, hogy el ne akadjon annak lába a felnőtt karjaiban vagy törzséhez ne csapódjon.

a./változata csak annyiban különbözik az előbitől, hogy a terpeszdöntés és kézát dugás a lábak között a felnőttnek szemben törtéző helyzetből indul, aminek eredménye az lesz, hogy az "előre-szaltó" a felnőtt felé történik.

A felnőttnek mindkét esetben számítania kell az esetleges lábtartás miatti elakadásra, s ezért a megrántó mozdulat után még egy kissé tartsa emelve a kicsit, amíg az lassan talpra ereszkedik/szinte úgy teszi le lassan eresztve a gyermeket a felnőtt, hogy a karhajlítását fokozatosan nyújtva engedje le a kisgyereket talpra/. Nem annyira veszélyes, mint sokan tartják; a kisgyermek számára mindig vidámságot és izgalmas élményt nyújt ez a játékos mozdulat, s a pillanatnyi széldülést rendszerint kacagás váltja fel.-Gönczi gyűjtésében is szerepel egy variánsa "pecsenyeforgatás" néven/Hedrehelyről/.

6./Sótörés

Mind^a régi falusi, mind^a mai iskolai városi életben megtalálható, erőt, ügyességet kívánó, s az összes felsőtesti izomcsoportokat megmozgató játék, Inkább fiúk játszották, különösen a magasabbba törtéző emelési formáját és a hátán átfordítást. Az egyszerűbb emeléssel járó változatot időnként lányok is játszották.-A párok egymásnak háttal állva, karöltéssel, felváltva törzshajlítást végeznek előre, miközben a társuk homoritott, vagy zsugor helyzetben van/~~U.ez ellenkezőleg~~/

7./Blinckezés, brinckezés, bigezés, pilinckázás stb.

A fenti elnevezések ugyanazon játék nevei; gyakori volt, hogy egy megyén, sőt egy falun belül is, többféleképpen nevezték el ezt az országosan elterjedt fiú-játékot. Számtalan változata közül mutatunk be néhányat, amelyek között találunk egyéni, páros, csapat és vegyes formákat. Minden variánshoz szükséges volt egy 12-15 cm-es két vége felé keskenyedő-hegyesedő/szivar formájú/ fadarab/blincke/; vastagsága 2-3 cm.; továbbá egy ütőfa: 50-70 cm-es jól markolható bot. A játékkezdés lényegéhez tartozott egy kis gödör, vagy egy kő, tégladarab, s egyéb természetes talajkiemelkedés, de ezeket lehetett mesterséges indító-cövekekkel is helyettesíteni/lásd a játékeszközök rajzait/.

a./egyéni és csoportos változat szerint: a kezdőhelynél álló blinckező botjával egy kis gödörre/kőre, téglára stb./ fektetett pilinckét "kipöcköli" a kb. 10-20 m-re álló csoport tagjai közé. Aki elkapja, az jöhet be brinckézni; ha nem sikerült az elkapás, marad továbbra is ^{kezdő} az első, ^{ezzel} amíg valaki "le nem váltja" elkapással. Ezt a változatot ~~ezzel~~ a szabállyal ritkán szokták sokáig játszani, mivel a "lesők" jó elkapók voltak, s ezért azzal nehezítették a játékon, hogy a lenti kapó csapat bármelyik tagjának háromszor kellett elkapni a bigét, hogy az utoljára elkapó játékos feljöhessen bigézni. -Ezt a változatot úgy is szokták szabályhoz kötve játszani, hogy a vezető megszámozza a játékosokat, akik a számozás sorrendjében jönnek majd fel blinckézni, /ez azért igazságosabb, mert a szabályok értelmében előbb-utóbb mindenkire rákerül ⁴ brinckezés ~~x~~ hármas elkapások utáni sorrendben/.

b./variáns hasonlít az előbbihez, de szabályhoz kötöttsége miatt nagyobb izgalmat okoz a versengő játékosok között.

A brinckező egy vonalat vagy egy kétméteres átmérőjű kört rajzol a talajra, ahonnan egyébként maga is kezdi a kipöccintést. -A lenti csapatból a bigét elkapó kérdezi a bigézőt, "No, mennyit adsz érte?" -A kezdő játékos mond egy számot, pl. 8, 10, 15 stb., ami annyit jelent, hogy a bigét elkapó csak abban az esetben mehet föl kezdeni, ha a mondott számon belüli mértékegységre sikerült neki visszadobnia bigét a vonalhoz, illetve a körhöz. A mérték a bige hosszúságát jelentette. -Ugyanennek a változatnak a neheztetett formája volt, amikor a bigéző semmi "számkedvezményt" nem adott, vagyis az elkapónak a kezdő-körbe kellett találnia, beledobnia a blinckét. -Ha beleesett, de véletlenül kipördült a körből a blincke, az jó találatnak számított, és följöhetett pilinckézni a körbeledobó játékos.

Mindkét változatnál ügyelni kell arra, hogy -egyéb blinckeformákkal szemben- a bige ne legyen túlzottan kihegyezett, mert sérülést okozhat /kézen, arcon, szemben/ az elkapáskor.

c./változat olyan csoportos-egyéni vetélkedő forma, ahol kevesebb a sérülési lehetőség; s nincs külön lenti kapó csapat, hiszen mindenki az alapvonalnál, ill. a kezdő helynél van, ahonnan egymás utáni sorrendben/számozás szerint/ iparkodtak minél messzebbre kipöckölni a kis fadarabot. A távolság nagysága szerint kell megállapítani a vezetőnek a helyezési sorrendet, aki azt figyeli, hogy hol ért talajt a bige, /a gurulás nem számítható be, csak a talajra érkezés helye/.

Nagyobb létszám esetén a nevelő/vezető,edző/ több csapattal játszassa a játékot,ami nagyobb izgalmat,csapatérdekeltséget kelt a játékosokban,hiszen csapatversenyről van szó.A verseny eldöntésének két módja is van e játéknál.Az egyik az,amikor a vezető leméri az egyes csapatok legtávolabbra történt "bige-helyet"/ahová talajra ért a bige/,s amelyik csapaté a legmeszsebbre esett,az lett a győztes/~~stb.sorrendmegállapítás/~~.

A másik helyezési megállapítás már nagyobb izgalmat kelt a játékosokban,ahol is minden csapat minden játékosának a távolságát lemérik,s egy-egy csapaton belüli távolságösszeget összedava állapítják meg a sorrendet,a helyezéseket. d./egyszerűnek látszó,de elég nehéz változat,mivel az alaponaltól meghatározott távolságra/15-20 m./ karcolt 2 méteres átmérőjű körbe kellett a blincét belepöccinteni.A játékot lehet egyéni és csapatverseny formájában játszani.Pl. egy meghatározott számú pöckölésből hányat talál a körbe egy-egy brinckéző,vagy pedig egy meghatározott idő alatt ki talál többször a körbe.-Nagyobb létszámú osztály,vagy csoport esetében több csapat is versenyezhet egymással,de egyenlő létszámúaknak kell lenniök a csapatoknak.Győztes az a csapat,amelyiknek tagjai a legtöbbször pöckölték a körbe a brinckét.Egyszerű,szórakoztató játékforma,amit a lányok is játszhatnak mai iskoláinkban is,~~vagy bármilyen csoport szabad idejük alkalmából/~~.

A blinckezés fenti formájánál a kezdésnek azt a módját láthatuk,amikor a bigefa elindítása egy természetes vagy mesterséges kis gödör fölül történt/17-ábra szerint/.

Az alábbi változatoknál mind az indítás-kezdés módja,mind a játék menete némileg eltér az eddigiektől,s egyik-másik még több ügyességet,mozgékonytságot és ütőerőt kíván a játékosoktól.

e./ezt a változatot is lehet egyéni vagy csapatformában játszani. A bige indítása annyiban tér el a fentebb leirtaktól, hogy a hegyes fadarabot úgy kell a gödör fölé, téglára, kőre helyezni, hogy annak kb. fele kinyúljon a tárgy széléről. Ez azért lényeges, hogy a játékos botjával rá tudjon ütni, miáltal a bige csipő-mell magasságig fölperdül. Ezt a fölperdült bigét a holtpontra nyomban úgy igyekezzenek eltalálni, hogy az minél messzebbre repüljön. Minthogy ez nemigen könnyű feladat, előre megegyeznek, hogy 2-3 kísérletet tehet a bigéző.

Ha kevesen vannak a játékosok, akkor egy^{ül}leg versenyeznek egymással. Nagyobb létszámú közösségben érdemes csapatversenyt játszani. A pontozást úgy kell végrehajtani, mint azt már az egyszerűbb változatoknál előbb leirtuk: vagy az a csapat győz, amelyiknek valamelyik bigézője a legmesszebbre ütötte a bigét, vagy pedig ~~(amelyiknek)~~ az összeadott méterösszege a legtöbb.

f./a fenti kezdésformával történő játéknak van olyan változata is, ami azonos a kipöckölő és elkapó formával, vagyis a blinckét elkapó játékos felmehet ütőnek. Ez a változat még veszélyesebb az erős, hosszú ütés következtében. A nagyobb, vakmerőbb fiúk szokták csak játszani/lányoknak ne engedjük meg/.

g./a fölpergetett ütéskezdeccsel indított játéknak van olyan csapatjáték változata is, amit kiszorító formában játszottak/legtöbbször nagyobb szérüskertben, réten, vagy mezőn, állatörzés közben/. Nagy létszám esetén legalább két csapatot alakítsunk/A, B/, amelyek egymással szemben távol helyezkednek el. Először üt pl. az A-csapat első játékosa, s ahová a blincke leesett, onnan üt a B-csapat első embere, és így tovább folyamatosan egymás után, amíg minden csapat összes játékosa ütött.

Ebben a játékban a természetadta talajviszonyok egyenetlenségét használták ki a bige fölpörgetésére, vagy bármilyen kis göröngyre tették.

A győztes csapat megállapításának több módja is volt. Elsőként azt alkalmazták, hogy a képzelt pálya közepe táján húztak egy középvonalat; amelyik ettől távolabb jutott, az lett a nyerő csapat. A másik szabály szerint: igen nagy pályát jelöltek ki, amelynek a két végpontján húzták meg az alapvonalat. Amelyik csapat a szemben lévő alapvonalon tovább jutott ütésével, az győzött. ~~de~~ Volt olyan változata is, hogy akkor bekiáltott a győztes csapat kapitánya, ha a jelzett alapvonalat elérte vagy túlütötte valamelyik játékos, s ekkor újra kezdték a csapatversenyt/akkor is, ha nem jutott mindenki ütéshez/.

h./változat szokott legtöbb élményt nyújtani mind a kicsik, mind a nagyobb fiúknak, lányoknak egyaránt. ~~Uj.~~ Ez ~~éles~~ a változat ~~kor~~ bárki játszhatta korra, nemre való tekintet nélkül. Ma is ajánljuk minden közösség számára ezt az ütőkészséget fejlesztő formát. Az eddig említett bármelyik kezdő mozzanattal indíthatnak a játékosok: lyukból maguk elé, kissé maguk mellé oldalra kipöccinthezik, de voltak, akik, kis ráütéssel mellmagasságig pörgették föl a brinckét ~~előre~~. Lényeg az, hogy egy-egy játékos minél többször ütögesse maga előtt a fadarabkát, szabadon mozogva. Győzött a legtöbbször ütögető játékos.

i./az előbbinek még vidámabb, humorosabb formája az volt, amikor az ütögetés közben előre kellett haladni, vagyis minél távolabb tudja ütögetve eljuttatni a blinckét a játékos. Természetesen, az lett a győztes, aki: vagy előbb érte el a kijelölt vonalat, vagy pedig minél távolabbra tudta ütögetni a blinckét ~~a~~ ~~játékos~~.

Minden változatát lehet egyéni és csapatformában is játszani.

E legutóbbi játékot csapatversenyszerűen úgy is játszhatjuk, hogy a következő játékos mindig onnan kezdi/folytatja/ a blincke ütögetését-haladás közben, ahol az előző csapattársa elvétette, s ezt addig folytatják, amíg mindenkire rákerül a sor, illetve mindenki ütögetett egyszeri folyamatban. /Előfordulhat, hogy bármelyik játékos pl. csak egyet ütött és a másodiknál már vétett; akkor annak abba kellett hagyni az ütögetést és onnan a következő sorszámú játékos üthetett tovább. /-Amennyiben a csapatokkal nem az ütögetve haladó változatot játsszatjuk, akkor minden egyes csapattag ütését kell számolni és az összeset összeadni, s akiknek a legtöbb a pontja/ütés-száma/, azok nyertek.

A blinckeütögető játékok bármelyik formájánál tekintsünk el a szigorú régi, egyszeri kezdéstől, s engedjünk 2-3 kísérletet, hogy ne vegyük el a gyermekek kedvét. Tapasztalatunk az, hogy a mai iskoláskorú fiúk és lányok -a gyakorlás és népijáték ismeret hiánya következtében- igen gyengén tudnak bigézni, különösen helyben vagy haladás közben ütögetni. /s ezen nincs is csodálkozni való; egyéb népijátékokban való járatlanságukat se büntessük azonnali kieséssel és főleg ne szidással. Nem ők tehetnek róla/.

Mind ezeknél, mind a többi népijátékok esetében is az a cél, hogy megkedveltsük velük ezeket a jelentős nevelési tényezőt jelentő egyszerűbb és összetettebb játékfél~~es~~égeket. A népijátékok sokaságából előbb-utóbb jó néhányat fog a növendék megkedvelni, s később maga követeli annak gyakorlását, mint azt magunk is tapasztaltuk a gyakorlás során.

8. Likra pógár kapura/hajdú /, Kanászozás, Likbahajtós stb.

Ennek a játéktípusnak is tájanként más neve van: Somogyban leginkább kedvelik a "Likra pógár, kapura hajdú" elnevezéért, de néhol a "Likbahajtós", "Kanászozás" névvel is illetik. Egyes kutatók az urias játéknak-a golfozásnak- elnépiesedését vélik felfedezni ebben a régi pásztor-játékban. Nekünk erről eltérő a véleményünk, amit jelen kis dolgozatunkban nem áll módunkban kifejteni. Lényeg e régi, s ma is igen jól felhasználható játéknak leírása, ajánlása mind az iskoláskorúak, mind egyéb közösségek számára.

a. /A játékot viszonylag kisebb területen lehet játszani /egy vagy több csapattal is/ az alábbiak szerint:

Egy kb. kétméteres átmérőjű körön eggyel kevesebb "likat" ásunk/vagy rajzolunk?/, mint a játékosok száma; a kör közepére pedig egy akkora kis "likat" vájunk, amibe egy maroklabda/régebben rongy-szőr-labda, újabban maroklabda, teniszlabda/ belefér, s ezt a játékkezdéskor ebbe a középkörbe teszik, valamint minden játékos a maga kb. 1 m-es botjának az alsó végét.

E kezdő formula utána elindulnak lassan balra-előre/jobbról kézzel fogva a bot felső végét/, és ritmikus hanglejtéssel hangosan mondják, legtöbbször háromszor egymás után: "Likra pógár kapura hajdú", máskor pedig: "Likra pógár kapura, kapura, egy-kettő-három"/egyszer/; s a mondóka utolsó szótagjára hirtelen kilöki a lyukból a labdát, és mindenki igyekszik magának "likat fogni" a körön. Ez -természetesen- egynek nem sikerülhet/az eggyel kevesebb lyuk miatt/, s aki kimaradt, az lesz a "kanász"/pásztor, vagy "hajdú/hajtó"/, aki azon iparkodik, hogy a távolra gurult labdát behajtsa a középkörbe.

✓ Büssében
Nagy u. Lajos
énekelve mondta
a mondókát
"Likra, Likra,
Kapura, Kapura,
Aki Likra nem
talál, A lesz
a kiskanász!"

Ha ez véletlenül sikerül, akkor megszabadul az "őrzéstől", "hajdúságtól", "pásztorságtól", s újra kezdődhet a játék. Ez azonban elég nehéz feladat, mert a körön lévő társak igyekeznek elütni a hajtó labdáját. Ez viszont újabb olyan lehetőséget ad a kanásznak, hogy megszabaduljon a további labdahajtástól, mivel alkalom nyílik számára, hogy a saját botjával joga van magának lyukat foglalni abban a pillanatban, amikor a körön lévő lyukból valamelyik játékos kiemeli a botját. Ebben az esetben az lesz a kanász-hajdú, akinek a gödrébe a volt pásztor bele dugta a maga hajtóbotját. Ennél az esetnél tehát nincs újraindítás, hanem folytatódik a játék, csak más kanással. A legnagyobb tiszteletet mégis az váltotta ki, ha valamelyik hajdúnak a középkörbe sikerült a labdát begurítania.

b./ezt alig nevezhetjük külön változatnak, hiszen a játék lényege azonos a fent leírtakkal, csupán újabb furfangos, hangulatos, cseles elemmel bővül a játék. Ugyakorta előfordult, hogy a kanász képtelen volt behajtani a labdát a középső lyukba, sem a körlyukakba nem tudott magának lyukat foglalni. Ilyenkor - hogy ne legyen unalmas-monoton a játék, vagy éppen megsajnálják a már hosszú ideje óta "kanászkodót" -, a csapatvezér elkiáltotta magát: "Fuss!", vagy "Csere! / ami azt jelentette, hogy a körjátékosoknak helyet kellett cseréniök, újabb gödröt foglalniök. Ez alkalmat adott a pásztornak, hogy magának is lyukat biztosítson, vagy a körbe hajtja a labdát. Aki most "kimaadt", az lett az új hajtó-pásztor. - Ez a helycserés lyukfoglalás rendkívüli izgalommal, hangoskodással, ötletességgel megy végbe; gyakran azért is csinálják, hogy egyik-másik társukat megtréfálják az által, hogy a futkosás alatt annak gödrét foglalják le először, hogy neki ne jusson újabb lyuk,

Ez a helycserés, tréfás-hangulatos megoldás egyben azt is eredményezte, hogy a volt pásztor is likat biztosítson magának a körön.

Erre a játéktípusra még jól emlékszenek ma is az 50-70 éves falusi adatközlőink/Csurgó, Csököly, Siófok és más falvakban is/.

Szinte minden eddig megjelent magyar játékkönyv is felvette ezt a játékot soraiba. Göncz-féle hasonló változatról azért is teszünk említést, mivel ő ennek a típusnak ún. négyzetes változatát írta le, s a játékosok számát is négynek találta, valamint a középső lyukból maga a kanász lökte ki a labdát a négyszög sarkaiban ásott lyukakat őrző játékosok felé.

Egykori tanítványaim ezt a játékot, valamint a csülközést, és métát kedvelték legjobban, s a lányok is szívesen játszották. -Arra ügyelni kell a vezetőnek, hogy: az elütéskor, labdazavaráskor a bot ne kerüljön szem-magasságba; továbbá azt a szabályt is be kell tartatnunk, hogy a likfoglalás nem történhet sem lábbal, tenyérrel, csak a botvég bedugásával,

9./Csülközés, Csürök, Paprikás-paprikázás stb.

Ennek a játéknak is sokféle elnevezése van mind megyénkben, mind országszerte. A legnépszerűbbek közé tartozott mind a falusi, mind az iskolai életben még a 40-es évek végén, 50-es évek elején. -A játékfelszerelés a különféle formájú "csülök" és minden játékos számára egy kb. 60-80 cm-es hajító fából állt. -A csülök egy 15-20 cm-es magasságú kuglibábszerű fadarab, melynek laposra vágott talpazata van, hogy a talajon biztosan megálljon. Régeente hasznatos volt/s ma is akad mindenhol/ egy háromágú, lábas-faág, aminek szintén stabil az állása. De iskolai órán, vagy társaságban lehet használni -újabbán-egy kuglibábut, faragott csürköt is.

Semsey Károly Múzeuma
No. 2773-1009
Képfel. adattár

A pálya méretei helyenként kisebb változást mutatnak, de ez lényegtelen eltérést mutat/a távolság szempontjából.

A dobóvonalától-ahová a játékosok sorban felállnak-, meghúznak egy alapvonalat, melynek közepére egy kisebb kört rajzolnak-karcolnak, s ebbe helyezik a csülköt, amelyet a "kanász-pásztor" őriz. A távolságot jobb dobóknál távolabbra is tehetik, gyengébbeknél rövidebb a dobótávolság. A játékosok száma is változó: lehetnek ötön, tizen is. Nagyon há térfélen lehet (több pályán) több csapattal játszani a csürközést.

A kezdés előtt megszámozzák a játékosokat, akik sorrendben dobnak majd a csülökre, majd megválasztják a csülköt őrző pásztort az alábbi módszerek szerint:

vagy úgy, hogy pl. a csapatvezér összeszedi az összes botot, majd feláll az alapvonalra háttal a csülökhöz, és átdobja feje fölött a botokat, Akinek a botja legközelebb esik a csülökhöz, az lesz a kanász. Másik változata a kanászválasztásnak úgy történik, hogy sorrendben felállnak a játékosok az alapvonalra és a botjukat fogva lábfejükre helyezik annak alsó végét, majd kirúgják a csülökfa felé; aké legközelebb /néha legtávolabbit veszik alapul/esik a csülökhöz, az lesz a pásztor.

A játék ezután kezdődik: dobnak az alapvonalról a számozás sorrendjében, hogy minél messzebre elüssék a csülköt. Ha ez sikerrel járt, a dobó kifut a botjáért, hogy visszahozva újra dobhasson majd. Ez azonban nem mindig sikerül, hiszen a pásztor -miután a helyére állította a csülköt-, megbökheti botjával a kifutó játékost, s ebben az esetben felváltják, ill. helyet cserélnek. A játék iz-

galmát csak fokozza, ha pl. nem találta el az első dobó a csürköt, s ekkor a második számú/stb./ dobhat, akinek vagy sikerül a találat vagy nem, igen gyakori, hogy csak 4. vagy 6. játékosnak sikerül elütnie a csürköt. Az egyik szabály szerint csak akkor lehet/és érdemes/ kifutni a botokért, ha ~~sz~~ valamelyik játékosnak sikerült eltalálni a csürköt. A pásztornak ott is előbb vissza kell helyeznie a bábut a kis kör közepére, s csak az után üthet meg /utánuk szaladva/ a botjával valakit. Ha ez sikerült, a megérintett futó-dobó lesz a kanász. -Nem vesszük külön alcsoportba azt a változatát a csürkőzésnek, amikor bármikor kifúthat a kidobott botjáért a játékos, de nem nyúlhat hozzá/csak mellette áll/, amíg valamelyik társa nem dobott sikeresen. Ebben az esetben felkaphatják a saját kidobott botjukat és visszafuthatnak véle a dobóvonal mögé, ha tudnak, ^{ú.}itt is az jelent a veszélyt, hogy -a csürök visszaállítása után- a kanász bárkit megbökhethet, a dobóvonalig, a futók közül. Legizgalmasabb helyzet akkor áll elő, ha pl. a hat játékos közül ötnek nem sikerült ledobnia a csürköt, s közben kint várnak a botjuk mellett a vezér ütésére, aki ebben az esetben három kísérletet tehet a csürök elütésére. Ha sikeresen hajtotta végre a dobását, ez alatt behozhatják a kintiek a botjukat. Ilyenkor van a legnagyobb lehetősége a kanásznak, hogy a sok játékos közül valakit megérintsen botjával. A kanásznak csak bökhni volt szabad, pl. dobással nem lehetett leváltani magát az őrzéstől.

Ha iskolai órán teremben, vagy szabadban játszadjuk a csürkőzést, jelöljük ki egy téglalap-alapú pályát és határozzuk meg pontosan, hogy milyen szabályok szerint játszadjuk a csürköt.

b./ A "paprikázást-paprikát" több szakkönyvben külön típusként tüntették fel, amivel egyet lehet érteni. Mi mégis a csülök-félék családjánál közöljük azon oknál fogva, mert legtöbb somogyi változat lényege majdnem azonos a csürközéssel, csupán a csüröknél kisebb "paprika" nem a pásztor melletti kis körbe kerül felállításra, hanem a lejtősen-ferdén elhelyezett deszka végére, vagy az ezt alátámasztó téglá tetejére. - A játékpálya is hasonló, mint a csülközésnél, csupán néhány méterrel rövidebb/a legtöbb helyen/ Az alapvonalon elhelyezkedő játékosok a számozás sorrendjében dobnak törzshajlításos, vagy kissé guggoló helyzetből, hogy így biztosabban tudják a/ kb. 80 cm-es/ botjukat a feltámasztott deszkán csúsztatva úgy dobni, hogy közben leüssék helyéről a paprikát, amit szintén őriz egy pásztor. /az eszközöket és pályát l. az ábra szerint/.

Ha sikerült a paprika elütése távolabbra, a dobó futott a botjáért; a pásztor pedig a paprikáért, hogy azt visszahelyezve a helyére megbökhesse a dobó-futó játékost. Ezután ő felmehet dobónak, a leütött dobó pedig őrző/paprikás/ lesz. Ha az elsőnek nem sikerül a paprika leütése, vár a következő csapattársa dobására/vagy a többiekére, illetve-mint a csülközésnél is volt-, a vezér utolsó 3 ütési lehetőségére/. Itt is előfordul, hogy ilyenkor sokan futnak ki a botjukért /vagy állnak mellettük/, ami biztosabb lehetőséget nyújt a paprikás számára, hogy valakit megérintessen botjával a futó-dobók közül./s akkor a megérintett lesz a pásztor/.

c/változat annyi eltérést mutat az előbbi játéktól, illetve annak szabályától, hogy: a dobás, sikeres paprikaleütés, esetén a dobó játékos a botjáért, a pásztor a paprikáért azért fut, hogy ki érinti meg előbb a téglát/vagy a deszkát/ a maga eszközével. Ha ez a dobónak sikerült, akkor a helyzet marad az előző; ha a pásztor érintette meg előbb a téglát, akkor megszabadulván az őrzéstől, mehetett dobónak (és az előbbi dobó maradt kint pásztornak-paprikásnak). -Ezt a változatot is azért kedvelték mind a fiatalok, mind a felnőttek, mert igen nagy ügyességet, gyorsaságot követelt a viszonylagos rövid távolság miatt.

d.) Variánsa az egyik legérdekesebb játékalom volt, mert két csapat játszotta. Tulajdonképpen teljesen azonos volt a cél, a szabály az előbbi változatéval. A különbség az volt, hogy a dobó-csapatnál szemben lent a megnagyobbított pályán már nem egyedül a (paprikás-pásztor)-őrző volt, hanem egy leső csapat/a fentiekkel azonos létszámmal/. Az elütött paprikát bárki a helyére tehetette, vagy véle megérintette a téglát (deszkát). A játék menetét még azzal is igyekeztek felgyorsítani, hogy a paprikát szabad volt a közelállónak dobni, hogy mielőbb a helyére tesse.

Olyan módosulással is lehet játszani, hogy a paprika köré vont kis kör elérése, érintése volt a cél. Ezt azért csinálták, mert mind ennél, mind az előző változatoknál a paprika visszahelyezése bizonytalan volt a sietség, kapkodás miatt /ugyanis időnként úgy szigorították a játékot, hogy a paprikát fix-álló-helyzetbe kellett visszahelyezni akár a téglára, deszkavégre, vagy kis körbe/. -Mai korszerű változatként lehet a több variánst együtt alkalmazni, s külön szerkeszteni olyan deszkát/ábra szerint/, ami bárhol alkalmazható.

10./Görcözés, görcölés, görcsözés/

Somogyban ismert, de nem volt olyan népszerű játék, mint a csülközés, vagy lefutós-méta. Csurgói tanítványaim kedvelt játékaik közé tartozott, s különösen a lányok játszották szívesen. Szabattéri és termi formája egyaránt alkalmas több csapattal való játszásra. A pályaméreteken voltak némi eltérések helyenként, ~~és nemenkénti játéknál~~; általában a 10x5 m-es, vagy 6x15 m-es téglalap alapú pályaméret volt a legmegfelelőbb a gyakorlati tapasztalat alapján. A legtöbb változatnál középen~~re~~ meghúzták a felezővonalat is.

A négyszög~~ek~~ sarkainál egy-egy kislabda számára való lyukat fúrtak, valamint a felező-és ^{az}oldalvonalak metszéspontjainál is. Régebben rongy- vagy szőrlabdával, később teligumí-labdával, majd teniszlabdával is játszották, ~~és~~ kell még~~en~~ a játékosok számára egy-egy lapickafa, ütőfa/kb. 70-80 cm./, 6 játékos esetén 4 db.

A többféle görcöl~~ő~~ játék közül a legegyszerűbbet, a hat személyes játékot vázoljuk röviden./pályát, felállást l. az ábrán/.

A téglalap alakú pálya négy sarkán fúrt lyukban egy-egy ütőjátékos botjának a vége van/ a kezdéskor/. Az alapvonalakon kívül egy-egy labdát egymásnak, adogató áll. Az adogatás, ill. a labda ivben való repülése alatt /a megegyezés szerint/ az egyik hosszanti oldal sarkainál álló ütőpár igyekszik úgy eltalálni a labdát, hogy az minél messzebbre szálljon. Ha ez sikerült, akkor az ütőpárnak a felező-középvonalig össze kell futniuk, hogy a görcölést 2-3-szor elvégezzék, -a megegyezés alapján a görcözés azt jelenti, hogy az összefutáskor kétszer, vagy háromszor vivás-szerűen gyorsan össze kell koccintaniuk a botjukat, majd utána minél hamarabb visszafoglalni igyeksenek az eredeti saroklyukjukat. Ez alatt azonban az adogatók egyike fut a labdáért,

hogy mielőbb visszajuttassa azt dobótársának, aki ott áll a görcölés alatt szabadon hagyott lyuknál, azért hogy a visszakapott labdát belehelyezze az ütő gödrébe. Ha ez utóbbi sikerült/vagyis megelőzték az ütő-görcölőket/, akkor cserélnek: az oldalvonal ütőpárból adogatók lesznek, amezokból pedig ütő-görcölők. Ha nem sikerül a labda lyukbatétele, marad az eredeti állapot, és folytatódik a labda passzolgatása az előbbiekek között; azonban: most már a másik oldal ütőpárján a sor, hogy az adogatott labdát ismét elüsse. -Mint hogy elég nehéz elütni egy oldalon lévő párnak a labdát, e helyett a változat helyett úgy játszanak/előtte megegyeznek/, hogy mindkét oldalon lévő pár elütheti az adogatók labdáját. Általában a le szálló szakaszban iparkodnak elütni a labdát. Ha nem kötik ki előre, akkor az ütő-görcölő játékosok az oldalvonal mentén szabadon mozoghatnak, s így bármelyik repülési szakaszban elüthetik a labdát/ami nem is olyan könnyű, ha az adogatók magas ivben dobálnak egymás között/. Ennél a formánál- természetesen mindkét oldal párnak középre kell futni, hogy elvégezzék a kötelező görcölést. Ez a helyzet azonban jobban kedvez az adogatóknak, mert a görcözés alatt mind a négy lyuk szabad, és bármelyikbe beteheti a labdát az adogató pár egyike.

a./változat/ok/: a görcözésnek nemcsak hatos változata, de 8-10-12-es variánsai is vannak. Ha pl. a nyolc párral történő változatot játszadjuk, az előbbi felálláshoz képest annyi a változás, hogy már említett felező-középvonal és oldalvonal metszéspontjainál ásott/rajzolt/ gödör/kör/ mellett is áll egy-egy bottal ütő. A játék folyamata az első változat szerint megy, azonban azzal nehezül a játék az adogatók számára,

hogy labdájukat ők is elüthetik. Az ilyen felállású elütés-
 kor azonban a középvonalon állóknak is be kell menniök
 görcölni kb. a vonal közepéig/ezt legjobb egy kis vonallal,
 vagy körrel jelezni a pontosság kedvéért/.

A tiz,tizenkét játékosal való görcöléssel kapcsolatban
 egyelőre azt mondhatom, hogy az idősebbek sem emlékszenek
 rá/legalább is ezideig még nem került elő ez a változat/.

Ha mégis játszani akarják tanárok, vezetőik, akkor egy-egy
 párt az oldalvonalak mentén helyezzenek el, akik tulajdon-
 képpen az adogatóknak segítenek. Uj. jó ütők esetében már
 az eddigi formáknál is az ütők voltak előnyben, ill. az ado-
 gatók hátrányban. Ez utóbbi felállásnál azonban nagy segít-
 séget kapnak az adogatók a velük lévőktől, s így nagyobb az
 esély, hogy a bot helyett a labda kerül előbb valamelyik
 lyukba/vagy körbe, ha teremben játsszuk/.-

Minden változatát lehet több csapattal is játszani, és főleg
 érdemes versenyszerű pontozást is bevezetni akképpen, hogy
 mind a sikeres labda-lyukbatételt, illetve a sikeres gör-
 cözések alkalmait pontozzuk, nem az ütés-görcök számát/.

Az eddig²leirt játékokkal kapcsolatban is tettünk már emli-
 tést arról, hogy egyes változatokat -bár fiúknak¹ való já-
 tékok-, a lányokkal is bátran játszhatjuk; ezt a nevelő maga
 döntse el/A kizárólag lányok számára való játékokról kü-
 lön szólnunk/. Arról⁵szót ejtettünk, hogy bizonyos játékoknál
 ügyelni kell a veszélyhelyzetekre; ezt szintén jól tudja meg-
 itél²ni minden nevelő, edző, vezető, Ez azonban ne jelentse azt,
 hogy végképpen lemondjunk a játékok egyébként hasznos voltáról.

ll/Méta-félék;hosszúméta/longa-méta/,lefutós,kifutózás...stb.
A métafélék-várjátékok,adó-kapó,futós stb.játékváltozatok^{at} az emberiség legősibb művelődésköréhez tartozó kultúrtényezőknek mondhatjuk.Több játék őrzi az ókori kultúrák,a középkori hagyományok számos emlékét.Nem feladata rövid dolgozatunknak,hogy kifejtsük a játékok történeti,társadalmi fejlődés során kialakult formáit,azok változásának,formálódásainak okait,sajátos nemzeti és interetnikus kapcsolatait stb.Annyi bizonyos,hogy jó néhány játékfajtánk több évszázados,évezredes múltba nyúló kapcsolatáról van néhány írásos adat,ikonográfiai ábrázolás,régészeti lelet-bizonyítás,s legtöbbről szájhagyomány és élő szokásgyakorlat maradt ránk napjainkig.Az is bizonyos,hogy az egyiptomi,hellén-görög,római stb. nagykultúrákat megelőző korok un. szinkretikus kultúrájában is megvoltak a tánc,dal,játék,mágikus cselekvések olyan elemei,amelyek a történelmi-társadalmi korszakváltások és változások során bekövetkezett formálódás-alakulás után is túléltek az őket létrehozó korok és állapotok körülményeit.Természetesen,nem akarunk semmiféle identitás-elméletet konstruálni,amikor a mai és az ősi játékok kapcsolatáról szólnak;Arról azonban bátran szólhatunk,hogy a társadalmi mozgások-változások sodrába került kultúrtényezők,műveltségelemek modulált produkciói során bizonyos fokú kontinuitásról vannak tapasztalataink,s ez vonatkozik a játékokra is.Azt sem vizsgálhatjuk jelen sorainkban,hogy adott játékunkat bizonyos korokban miként játszották nálunk vagy más népeknél,s más földrészeken;

Annyi azonban bizonyított, hogy minden nép történelmének, sajátos népi-nemzeti karakterének megfelelően fémálta-alkította-csiszolta ezeket az elei általa reáahagyott produkciókat. Mint a legtöbb, múltból ránk hagyományozódott, értékkel kapcsolatosan is tapasztalhattuk, a népijátékoknak is vannak olyan formái, amelyek képesek a megújulás, alkalmazhatóság révén olyan funkciót teljesíteni, hogy modern életünk bizonyos fázisaiban megtegyék áldásos hatásaikat, és beépüljenek összműveltségünk és-kultúránk alkotó-nevelő elemeiként.

E gondolatokat nem véletlenül éppen itt vetettük fel, ahol a gyermekélettel kapcsolatos játékok régi hagyományértékéről van szó. Ezek közül is a legrégebbekről, a metaféléről és rokon-változatairól.

a./E játékcsoportok ~~leg~~különböfélé elnevezésével találkozunk mind megyénkben, mind országszerte: langa-méta, hosszú méta, lefutós, pumizás, dobós-futós-méta, kiütéses stb., hogy csak néhányat említsek.

Elsőként a legáltalánosabban ismert játékformát írjuk le, amit legtöbben ma is ismernek, s legalkalmasabbnak találjuk arra, hogy minden érdeklődő, nevelő, szakvezető számára felhívjuk rá a figyelmet, hogy tanítsák meg a fiatalságnak, hiszen mind ez, mind egyéb formái kitűnő sport számba menő, sokoldalúságot fejlesztő játékok ~~el van ezé~~. Minden változatnál nagy jelentőséget tulajdonítottak a csapatvezérek/kapitány, gazda stb./a csoportok kiválasztásának. A két legtekintélyesebb ütő-vezér az un. botmarkolással kezdte a csapata tagjainak kiválogatását, ami abban állt, hogy az egyik át dobta botját a másik kapitánynak, aki egy kézzel elmarkolta a botot középen aluli tájon. Utána egymás fölé addig markoltak,

mig egyikük marokfogása a bot végéig ért. Ez azonban még nem jelentette azt, hogy biztosan ő választhat elsőként, mivel az ellenfél vezérnek joga volt kísérletet tennie a mutató-és középujj révén/a többi ujjait le kellett zárni/a bot marokból való kiütésére, s ha ez sikerült, akkor ő kezdhette a válogatást a nagy számú fiútömegből./ami nem volt közömbös, mert a legjobb ütőt választhatta először, hiszen jól ismerték egymás képességeit/. Ritkábban alkalmazott markolósos választás az volt, amikor mindkét kézzel markoltak egymás fölé.-Az sem volt lényegtelen szempont, hogy melyik csapat lesz az ütő, s melyik a leső, fogadó. Ezt vagy az előbbi módon döntötték el, vagy gomb, pénz földobással, vagy -mint a "csucs-e vagy berta" játéknál említettük, dugással/ de előfordult, hogy egyéb funkciót is szolgáló kiszámolóval, mondókával/ ezt egyéb játéktípusoknál is alkalmazták egyes falukban/. -A 2 csapatnak egyenlő számúnak kellett lenni-~~általában~~, s ettől azonban néha eltekintettek, ha azt látták, hogy véletlenül kimaradt/páratlan szám esetén/ a leggyengébben ütő elkeseredett fiúcska. Sportszerű gondolkodásukra vall, hogy "megkönyörültek" az ilyen elkeseredett játékoson és őt mindig a leső, fogadó csapathoz osztották be/ neki nagy örömet okozva/. Egyébként a játék domináns eleme az ütés volt, a lesők, "szolgák" igyekeztek mielőbb ütőkké lenni.-Tegyük hozzá, hogy sport szempontból a kapó csapat egyáltalán nem alárendelt szerepű volt, hiszen a labdakapás, célzás-találat, leleményesség stb. legalább olyan fontos tényezők voltak, mint az ütés, vagy futás/mint az látjuk majd a játék kollektív értékeinél/.

A játékhoz nagy, főleg hosszú terület volt szükséges; gyakori volt a 30x100 méteres pálya, de az is előfordult, hogy hamarjában az utca egy szakaszát jelöltük ki egy-egy vonallal, kövel, téglával/megjelölve a métapálya alsó, felső vonalait/. A komolyabban előkészített játéknál azonban ügyelni kellett arra, hogy meghúzzuk a meghatározott pálya szükséges vonalait; általában 30-50 m. volt a szélessége és 80-100 m a hosszúsága. Gyerekkorunkban az országban szinte minden vidékén játszották a métának valamelyik változatát. A méretarányok tekintetében kisebb-nagyobb eltérések voltak, és leggyakrabban téren, réten, szérűben, néha utcán játszották. A szükséges eszközökként említjük a régi rönnylabdát, vagy szőrlabdát, amit magunk csináltunk-, majd később a tömör gumilabda váltotta föl az előbbieket, mi által megnőtt a pályamérettel együtt a játék és a játékosok aktivitása. Nagyobb lett a mozgásintenzitás és egyéb követelmény is. Utóbb már teniszlabdával is játszották némely helyen, ez azonban nem a legmegfelelőbb a nagy erejű ütőjátékosok esetében. Az ütőbot/métabot, lapicka stb./ kb. 70-80 cm. volt, s lehetőleg jó kemény fából készült; különösen kedvelték a nem nagyon megmunkált "gömbölü" mogyorófa-botot, Somogyban is, amelynek jó marokfogása volt. A lapos ütő-lapicka később terjedt el. Minden fajtáját a játék szám alatti ábráinál/. -Iskolai órán megteszik a régebbi tornabotok is-. Somogyban gyűjtött számtalan változataink közül a Torvajon alkalmazott változatot írjuk le, amit ott "licézésnek", "lityézésnek" is neveztek/nem azonos a máshol leírt "lilézés"szel", vagy "lityázással"/. Torvajon marhaszőr vakarék-ból készült/melegvizben összeállt, dróttüvel és spárgával körülfont/ labdával játszottak két "bandában"/6-8 fiú egy-egy csapatban/.

A játékosok választása itt kivételesen nem marokfogással történt, hanem gombbal vagy pénzzel, "bötü" vagy "sine-szine" alapján, ami megfelel a "fej vagy irás" ismert gyakorlatának. Régebben itt is csak a két alapvonalat jelölték meg, később már a téglalap alakú terület sarkait "kitéglázták", ill. vonaljelölést is alkalmaztak. Régente az iskolai nagyszünetben már pontosabbá tették a pályát, s így a felső alapvonal mögött húztak kb. 2 méterre egy párhuzamos vonalat, ahová a sorszámozott játékosok felálltak ütésre várva/Ezt mi is alkalmaztuk csugói diákjaink játékainál; így az esetleges nagy lendületű ütés sérülésveszélyeit sikerült elhárítani/. A leső-kapó csapat tagjai a pályán szétszórta helyezkedtek el. Ez azonban nem jelentett cél nélküli összevisszaságot, mivel az ellenféltől, azok ütő-, futóképességétől is függővé kellett tenni az alsó csapat tagjainak elhelyezését: hol álljanak a legjobb labdakapók, legjobb célzók, leggyorsabbak stb.

adogató Szabályok közé tartozott, hogy az ütőknek "feladott" labda-
~~at~~ mindig az alsó csapat egyik kijelölt/lehetőleg jól célzó, kissé fűrfangos-cseles/ tagja legyen, akinek nemcsak az volt a feladata, hogy adogatásával "szolgálja" az ellenfél ütőit, hanem az összjátéknál volt fontos szerepe, amikor az ellenfél futójátékosa/i/-t kellett "leütni". Az ütés a számolás sorrendjében következett. Legtöbbször utoljára ütött a kapitány, gazda; amire azért volt szükség, hogy az esteleg "lent ragadt" játékosokat 3 ütésjogával "fölhozza".

A már labdát ütött játékos a felső métavonal bal sarkánál állt meg, ahonnan megkezdhette a kötelező lefutást az alsó vonalig, s onnan természetesen igyekezett mielőbb visszafutni. A futás csak a kijelölt-meghúzott/régente csak képletben meghúzott/ oldal-vonalon belül, tehát a pálya bal oldalán történhetett./aki elhagyta a pályát, az leütöttnek számított, és helycsere történt a két csapat között, s erre mindkét csapanak érdeke volt figyelni/. A játékos bármikor futhatott, -akár sikerült távolra ütnie, akár nem-; nem volt azonban célszerű megkezdeni a futást sikertelen ütés esetén, mert az adogató azonnal lepasszolta a labdát saját csapattársainak, akik így szinte biztosan leüthették a lefutó ellenfelet. Az ésszerű az volt, ha megvárta egy jól ütő játéktársának távolra repülő labdáját: ezalatt le-és felfuthatott/természetesen botjánélkül/. Az alsó csapat tagjai iparkodtak olyan helyzetet teremteni a labdaadogatókkal, hogy a le- vagy visszafutó játékost leüssék. Ha ez sikerült, a két csapat cserélt. Ugyancsak csapatcsere volt, ha az ütők labdáját elkapták a lentiek; bár ezt a szabályt legtöbb esetben úgy módosították, hogy csak háromszori elkapás után történt csere.

A mai játéknál is ezt a szabályt alkalmazzuk, mert a labdát elég hamar elkapják a lesők, -A labdát nem volt szabad kiütni az oldalvonalakon kívül, a pályát/alsó vonalat/ viszont szabad volt túl ütni, s erre minden jó ütő törekedett, hogy megnehezítse az alsó csapat helyzetét. Ezalatt biztosabban visszafuthatott játékos-társa. A futóra legtöbbször mégis az a veszély leselkedett, hogy leütik. Ez ellen mindent elkövetett: szabad volt cik-cakkban futnia, megállni, leguggolni, stb.; meglepő találékonyságról tesznek

tanúságot fiataljaink. Alig találunk olyan testi és lelki tényezőt, amire ez a játék ne hatna sokrétűen; nagyban fejleszt a gyorsaságot, ügyességet, célzóképeséget, állóképességet, ütőerőt, találékonyságot-leleményességet, s igen erőteljes érzelmi-hangulati motivációkkal is jár, stb. Visszatérve a szabályokhoz: a futó játékos köteles volt tovább futni, ha már megkezdte le- vagy fölfutását. A futót tilos volt testileg akadályozni: ké állni, megrántani, gáncsolni stb. - A földről felpattanó labda érvénytelennek számított mind a leső csapat elkapásakor, mind a futó játékosra történő dobásnál. - Az adogató köteles volt-középmagas- jó labdát adni; az ütőnek pedig a 3. feladást el kellett fogadnia. - Nagy ritkán az is előfordult, hogy véletlenül sikertelen volt a játékosok minden ütése, s ezért a lefutó játékosok nem tudtak visszafutni; ekkor volt szükség a legjobban ütő (~~kapitány~~) háromszori ütéslehetőségére, akinek rendszerint sikerült "felhozni" lenti társait/hogy újra üthessenek/. Amennyiben ez sem járt sikerrel, az egyes falvakban azt a szabályt alkalmazták, hogy az adogató "csingázott", háromszor feldobta a levegőbe a labdát, s ezt a "lentragadt" futók kihasználhatták arra, hogy megkezdjék a visszafutást. Természetesen az előző szabályok feltételei mellett, vagyis számolniok kellett a leütés veszélyével. Ha sikerült valakinek visszafutni, újra üthetett, ha nem, akkor megszűnt az ütésjog, illetve szerepcsere következett./ez nagyon ritkán fordult elő a népi gyakorlatban/.

A visszafutó játékosnak az első számúnak kellett lennie, mert a szigorúbb szabálybetartás esetén csak ő kezdhette meg az új ütőssorozatot.

A teljesség igénye nélkül említést teszünk néhány változat sajátos, táj-jellegi elnevezéséről, szabály-változásokról stb.

Már érintettük, hogy azonos típusú játéknak tájankén, gyakran felvanként más és más volt a neve, eltérő volt a szabálya, a sporteszközök készítési módja stb. - Pl. Siójut-^halatonszabadi környékén a legöregebb adatközlőim "kiütősnek" nevezték a hosszúmétát, amit mindig a "sós-legelőn" játszottak mind az iskolások, mind a legénysorban lévők. A fönti csapatot ütőknek, a lentieket "foglároknak" hívták. A régi játékoknak nem volt szigorú szabályzata, a két alapvonalként egy-egy vakondoktúrát, majd később ködarabot használtak; a pálya néha túl volt a 100 méteren is/. - A választást a két "kapitány" végezte, nem a szokásos botmarkolásos módon, hanem dugással, amit "fejes", "nem fejes" kifejezéssel, ujjal rámutatva oldottak meg. Ez azt jelentette, hogy vagy a réti fűvet, vagy a közeli gabona szárát a csomójánál lecsipték/ez volt a fej/, s néhány cm-res szárát hagytak, hogy elférjen a marokban; azt aztán fejfelé vagy lefelé tartotta az egyik kapitány a másik elé, hogy mondással és rámutatással kitalálja a szár helyzetét. Siker esetén ő választhatott először. - A gyengébb ütőkre itt is tekintettel voltak, s azt is megengedték, hogy ők is 2-3 ütési kísérletet tehettek. A labdát rongyból vagy állatszőrből "fonyták". Hasonló volt a helyzet a/bonyhádi/ székelyeknél is: Bőte András és felesége szerint marhaszőr-vakarékból csinálták a labdát, és körülvarrták elhasznált papucs vagy csizma bőrével. A játékot "büz", "büdösdí" néven emlegették. A "laptaütést" pedig "lapickával" végezték.

A méta-pálya alsó vonala volt a "büz", ahonnan mielőbb iparkodtak visszafutni; sem az ütés, sem a visszafutás sorrendje nem volt szigorúan megkötve régente.

Az egyes falukban a pályához tartozott az -ősi emlékek maradványát jelentő - "vár"/kör/, amit az alsó métavonalon általában bal oldalt, de bárhol megrajzolhattak. A várban tartózkodó játékost nem volt szabad sem akadályozni, sem labdával megütni, de közvetlen mellette állhatott az ellenfél csapattagja labdára várva, hogyha a futó kiugrik a várból, leüthesse labdájával.

A vár-kör helyett gyakori volt a négyzet-alap földre kapcsolása is, szerepe azonos volt az előbbiével.

A lefutós-méta-félék rendkívüli szemfülességet kívántak a játékosoktól. Itt teszünk említést a Gönczi által Törökkopányban megjelent három személyes változatról: egy ütő, egy adogató, kapó/pumi/; ez utóbbi szerint a "pumizás" elnevezéssel is gyakorta találkozunk megyénkben. -Az ütőnek három ütési joga volt, s akár talált, akár nem, le kellett futnia a "fogófához". A "pumi" természetesen azon igyekezett, hogy leüsse a futót; ha sikerült, akkor körforgás-szerűen egygyel tovább mentek; ha pedig nem sikerült, akkor maradt az előbbi állapot. -Azóta ráleltünk a pumizás-lefutós játék hosszumétás változatára, amit szintén 2 csapat játszott. Eltérés mégis van a két variáns között: ui. -mint a székely változatnál is-, itt nem volt kötelező a számozás sorrendje szerinti ütés, tehát a visszafutók közül bárki következhetett az ütéssel; lényeges eltérés volt azonban az, hogy itt nem volt teljes csapatcsere sem az elkapáskor, sem a leütéskor; hanem a labdát elkapó, vagy a futó játékost leütő

átment a másik csapathoz/akit leütöttek, az leső-kapó lett; aki talált a labdával, az fölmehetett útni/.

A métafélék összes változatait, a műfajra jellemző teljes értékelést későbbi, összegező kötetünkben adjuk majd. Most néhány labdajáték leírását adjuk, amelyeket már nemcsak a fiúk, férfiak játszottak, hanem a lányok is gyakorta éltek ezekkel a nem túlzottan terhelő játékokkal.

12./Licézés, alul-fölül játék

Belső-Somogyban, Csökölyben és környékén néhány évtizede még játszották az "allu-föllü" játékot, amit a hosszúmetától megkülönböztetve "kis kifutósnak" is neveztek.

Régeinte réten, iskolaudvarban játszották mind a lányok, mind a fiúk. A két "bandát" a két csapatvezér választotta -gyakran-kiszámolóval, vagy szabadon.- A játékosok számától függően meghúztak egymástól/4-6 m./ két párhuzamos vonalat, s ezen kívül helyezkedtek el a csapatok. A kezdés mindig alsódobással történt/A-csapattól B-nek/; utána nyomban futni kezdtek ellenkező irányba, vagy össze-vissza, de csak a meghúzott vonalak szélességi sávjának megfelelő mértékben. A labdát kapó ellenfél/most már nem alsódobással/ igyekezett eltalálni valakit a futók közül; sikeres találatkor az érintett kiállt; ha nem talált a dobás, akkor a dobó állt ki. Azután a másik csapat kezdte az alsódobásos nyitást, s így folytatták, amíg el nem fogyott előbb valamelyik csapat. Győztes lett a maradék csapat, néha viszont annyira megfogyott a létszám, hogy a győztes csapatból egy ügyes játékos maradt.. Az alapvonalakat nem volt szabad átlépni dobás közben, mert az kieséssel járt.

a./variáns szerint:a játék azonosan kezdődött és folyt le, mint az előbbi leírásnál adtuk,azonban az eltalált játékosnak át kellett menni az ellenfél csapatához.Az volt tehát a cél,hogy az egyik csapatból minél több kerüljön át a másikhoz,vagy ha lehetett,elfogyassák az ellenfél csapatát.

b./Ez utóbbi változatot Törekiben "licézésnek" hívták az első világháború táján Jelinek Pali bácsiék.Ők úgy játszották,hogy a dobás mindenkire rákerüljön,tehát előtte megszámozták a csapat tagokat,s a számok sorrendjében mindenki dobhatott.Ha "kilóttak" közülük valakit,a számrendhez legközelebbi sorszámú játékos dobhatott.A dobás itt mindig átlósan"körösztbe" történt:az ellencsapat elsője kapja a labdát és neki is kellett dobnia a futókra, s után folyamatosan ment sorban a keresztdobás,ill.hajítás.Ennél a variánsnál a leütött játékosnak át kellett mennie a dobókhöz,azonban nem vált közöttük dobó játékoská,s a többiek háta mögé kellett beállnia.Abban az esetben,ha elfogyott az eredeti csapat létszáma,akkor már dobó játékos lehetett az előbb még hátul álló játékos.Visszanyerni viszont lehetett az előbb még hátul álló játékost is.

Ennek a játéknak némely változata a városi iskolák játékaik közé is bekerült.Ma is hasznos,kedvelt játéka lehet mind a lányoknak,mind a fiúknak általános iskolákban,középiskolákban,táborokban stb.egyaránt .

13./Stukkózás

Ma is ajánlható játék mind a lányok, mind a fiúk számára, Némely változatával szintén találkoztunk iskolai játékjaink sorában.-Régente úgy játszották, hogy a fal, kerítés előtt gyülekeztek a fiatalok, ahol a két "gazda" választott bármelyik választási mód szerint egy-egy csapatot/6-8 fő/, majd eldöntötték, hogy melyik lesz előbb a dobó, illetve fal, kerítés előtt álló csapat. A faltól számítva 8-10 m-re meghúzták azt a dobóvonalat, ahonnan a kezdő csapat tagjai egyenként dobtak/ezt tilos volt átlépni, büntetés járt érte/. A dobók addig dobhattak, míg falnál, kapunál, kerítésnél álló csapat el nem fogyott, s utána cseréltek. A falnál lehetett szabadon kitérni a dobás elől.

a./Játszották úgy is, hogy pontoztak, és ilyenkor bizonyos találat esetén volt a csere a két csapat közt/igy kevésbé volt unalmas, monoton a játszás/. A két gazda tartotta számon a pontokat. Kipontozódott az, akit eltaláltak, de az is, aki nem talált.-

b./Ehhez hasonló volt az a játék, ami a fentiek szerint folyt azzal a különbséggel, hogy a megdobott játékos is kiállt, de a rosszul dobó is/aki nem talált el senkit/. Ilyenkor nagy volt az izgalom, hogy melyik csapat fogy el hamarabb.

c./A fenti változatoknak egy kombinatív variánsát ajánlatos megtanítani iskolásaink számára, mely szerint a falnál állók is ledobhatták a kezdő dobó csapat bármelyik tagját/ha őket nem érte előzőleg találat/. Ennél a formánál azonban pályamódosítást hajtanak végbe: az eredeti dobóvonal mögött néhány méternyire meghúznak egy

határvonalat, s csak eddig menekülhettek az előbb még dobó csapat tagjai. Így az a mozgalmasabb, izgalmasabb játékkörülmény állt elő, hogy mindkét csapat fogyasztható volt leütés révén, azaz kipontozódhatott bármelyik csapat. -Tornateremben jól alkalmazható játék mind a lányok, mind a fiúk számára.

Az utóbbi néhány játékot azért is közöltük, mert mindkét nembéli ifjúság használhatja. -Az alábbi játékok majdnem kizárólag lányok számára valók.

14./Falhoz-dobó

A labdával való játszásnak logikai és cselekvési funkciója is volt; nagyban feljesztette a kislányok labdakezelését, ügyességét. Mondókára kellett labdázni, illetve cselekedni az alábbiak szerint: "Ez elejtő, ez elkapó, hátbavágó, gombojittó, gyertyatartó, savanyítottó, jobb láb, bal láb, kis kosár, nagy kosár, fordulj bóha, bukkanó!" -A labdát nem volt szabad elejteni az egyes mutogatások alatt, mert akkor kiállt a játékból az illető kislány/kivétel az "elejtő", mikor is a talajra kellett ejteni először a labdát és aztután elkapni/-A mondókás játék tartalma a következő volt: pl. a "hátbavágó" = önmagát kellett hirtelen mindkét kezével hátbavágni, ill. a karok keresztezésével lapockán csapni; a "savanyítottó" = kéz összecsapás; "gyertyatartó" = két tenyér csuklója összeér, de a tenyér nyitott; "kis kosár" = kis körzés; "nagy kosár" = nagy körzés; "jobb láb" = jobb láb alatt eldobni, vagy a vissapattant labdát lent elfogni; "Balláb" = a b.láb alatt eldobni, vagy ott lent elkapni; "fordulj bóha" = gyorsan megperdül a dobás után és aztán kapja el a labdát; "bukkanó" = hirtelen leguggolás után kapja el a labdát. stb.

15./Falhoz-verős

A labdázások vegyes csoportjába sorolható mondókás játék szintén divatos volt Törökkoppányban/mint a 14.sz.is/. Ezt a nagyon is régi történelmi vonatkozású játékot ma is érdemes megtanítani ifjúságunknak részben archaikus értékei, másrészt a kézügyességre való hatása miatt. A mondóka szövege 11-szóból áll, tehát a kb. egy méternyire a faltól állónak tizenegyszer kellett a falhoz verdesni a labdát folyamatosan/elejtés, ritmustévesztés nélkül; ez a mai modern labdajátékossainkat is nagy koncentrációra készíti/, az alábbi szövegre: "Egyem, kettem, hábor, léber, ökör, bika, lengyel László, katona, béber, bicc!" - A falhoz verdesése/a labdának/ csak egyik tenyérrel történhetett, azt azonban megengedte a szabály, hogy a bal, jobb tenyeret felváltva használhassa a labdaütögető. - Ha csak egy labda volt kéznél, a sikeres sorozat után átadta a következő lánynak az előző játékos, s akkor is át kellett adni, ha valahol elakadt a labdázásban. Pontokat úgy lehetett szerezni, hogy mindig számolta a másik/és önmaga is/az érvényes pattintások számát. Az győzött, aki egy meghatározott idő alatt a legtöbbször a falhoz tudta ütni tenyérrel a labdát/ill. elkapni is/. - A mai kosárlabda, kézilabda, röplabda sportokhoz is jó labdakezelési, előkészítő mozgásként alkalmazható, szórakoztató játék, amit egyszerre többen is gyakorolhatnak a jobb felszereltség következtében.

A mondóka feltehetően sokkal régibb, mint maga a játékváltozat. Hasonló jáenséggel gyakran találkozunk egyéb játékainknál is, amikor a más funkciót betöltő varázsszóöveg, mondóka stb. kötődik pl. fogyó, vagy labdajátékhoz.

16./Leverő, leverős.

Ugyancsak a lányok egyszerű és kedvelt labdázása volt a labdaverős játék, amihez más játékfélétől "kölcsonzott" rigmuskiséret járult: "Egyellőre, két kettőre, három hatra, hat kilencre, üss a tizre, tizenegyre, fuss!" - Ez a labdakezelést fejlesztő, ügyességet, célzó-találó készséget kívánó mondókás játék úgy kezdődött/formailag/, hogy a kiválasztott, legjobbnak tartott kislány maga köré rajzolt egy 2-3 méteres átmérőjű kört, melyben a labdaverést, labdavezetést" végző a fenti mondókás szöveget nyomatékos hangsullyal, ritmizáltan mondta. Lánypajtásainak a körön kívül kellett elhelyezkedniök, majd a szöveg megfelelő részénél szétfutottak. A labdázónak pedig az volt a célja, hogy mielőbb eltaláljon valakit a futók közül, és ha sikerült a találat, az jött be a körbe leverőzni. - A játékban szereplő szöveg értelmezése, a ritmikus ütögetésből való dobás pontossága körül gyakran volt vita, hangoskodás, tréfálkozás/különösen annak a részéről, akit eltalál a labdázó ütése;/; ui. a lányok egyrésze úgy értelmezte a játék lényegét, hogy a "fuss"-ra szabad csak a labdázónak a futókra dobni; míg a labdázó tulajdonképpen a mondott ütem szerint csak tizszer ütötte a talajra a labdát/és fogta meg/, amikor azt mondta, hogy "üss a tizre"; ám a "tizenegyre" már nem pattintott a talajra, hanem helyette/a mondott ritmus alatt/már emelte is dobásra készen a labdát, s mire a lányok szétfutottak volna, már dobott is rájuk. A legjobb leverő-vezér azonban hamar rendet teremtett közöttük, és folytatták a játékot tovább.

Iskolai játszás esetében a nevelő pontosan rögzítse és követelje meg a szabályt. Több csapattal is érdemes egyszerre

18./Kenyeres játék

Ez is a kisebb lányoknak való volt régebben. Ma már a játék "technikai szépsége" nemigen érvényesülhet, mivel kellett hozzá a bőszochnya. Azonban az ugrálás, forgás kedvéért nem árt játszani kisebb tanítványainkkal bármilyen alkalommal, de főleg azért, mert a játék egy igen távoli múlt kultikus maradványaként őrződött meg szinte napjainkig.

A játék menete az volt, hogy a "kenyeres" a lánykör közepén állt, és figyelve kérdezett: "Kinek van nagyobb kenyerere?" Erre minden kislánynak azonnal forognia kellett, lehetőleg úgy, hogy minél "bubosabb" legyen a kenyerere, azaz a szoknyája mentül kerekesebb domborulatú legyen. Ezt a "kenyeres" döntötte el, s a legszebb "kenyeret" varázsló jött be kérdezni a körbe. Ezt csak addig játszották, míg a fiúk meg nem jelentek a templomtéren/mert azok tréfás huncutkodásukkal zavarták a lányokat.

19./Ördögös, angyalos

A játékot szobában, teremben, szabdban egyaránt szívesen játszották lányokkorukban a mai öregek, szeporitó-gyűjtő játékként. -Választottak egy "árust" vagy gazdát, ~~és~~ egy ördögöt, ~~és~~ egy angyalt, akiket kiküldtek, távolabbra küldtek. A hentiek mindegyike választott egy virágnevet/rózsaprozmaring, tulipán, viola stb/, Először az ördög dörömböl az ajtóban: "zum-buru, zum-zum-zum" szavakkal bekopog. A gazda, árus kéri: "ki van az ajtóba?". Amez feleli: "Az ördög a bunkósbotjával"- Gazda: "Mit akar?" - Ördög: "Virágot!" - Gazda: "Gyűjjön, válasszon!" Ha nem találta el a virágnevű személyt, ~~újra~~ kiküldték; majd jött an angyal: "Cin-cin-cin!" - Gazda: "Ki van az ajtóban?" - Amez feleli: "Angyal az aranpálvával!" - Gazda: "Mit akar?" - Angyal: "Égbe való virágot". Ha talált, azt magával vitte. Ezt

addig csinálták, amíg a gazda/árus/ elszámolta mind az ördögöt, mind az angyalt, hogy ki szedett több virágot. /Rendszerint az angyalnak sikerült ez, mert némi kis turpissággal kissegítették az angyalt, hogy annak sikerüljön többet szednie. Kisgyermek~~k~~, óvodások szórakoztatására ma is jó hatású

játékalkalom.

a. ~~az~~ a változatban csak annyi új van, hogy a virágnevek helyett állatnevek szerepelnek. Ha akár az ördög, akár az angyal eltalálta pl. a kecskét, kutyát, medvét, lovat stb. azoknak az állatra jellemző hangutánzással kellett jelezniük az ördög, ill. angyal kitalálásának sikerét, ami igen kedves és szellemes találékonyságról tanúskodik a kicsinyek részéről. Ma is ajánlatos óvodásokkal, kisiskolásokkal játszani.

2o./Summogó, susogás

Ez az egyszerűnek tűnő játék igen alkalmasnak bizonyult régebben a siójudi gyerekek számára, hogy bizonyítsák jó célzó, dobó készségüket. A két "vezér" választott magának egy-egy "bandát"/a közismert gomb, pénz, vagy a már említett "fejes, nem fejes" dugás-módszerrel/. A dobást az un. "summogók-susogók" kezdték, akik egy meghúzott dobóvonalnál helyezkedtek el és úgy ravaszkodtak, mimelték a summogást, mintha valami fontos dolgon törték volna a fejüket. Ez ténylegesen is fennállt, mert azt beszéltek meg egymás között, hogy ki lesz az-a lehető legügyetlenebb-, akit majd leütnek. Közben a sugdosás alatt mindenkinek a hóna alatt volt a keze, s így nem lehetett tudni, hogy az egyetlen rongylabda valójában kinek ~~de~~ ⁴ ¹ ² ³ van-e a hóna alatt? /Később stukkabdát, gumilabdát is használtak/. Néha-néha előrántották a hóna^lj alól a kezüket és úgy tettek, mintha dobnának a kinti csoportra, s ismét visszadugták kezüket és tovább summogtak, míg kivárva a legjobb helyzetet egyszer csak valójában is repült az eldugott labda a 15-20 méterre lévő négyszögben, vagy

vagy nagyobb körben lévőék felé, hogy valakit eltaláljon a dobó, ~~akik közül~~. A mozgás megengedett volt, de a körből, négy-
szögből kilépni tilos volt, mert az leütésnek számított, és
kiállt. A fiúk és lányok külön játszották e hangulatos, tré-
fás, ijesztgető játékot.

a./ Azt a formáját is játszották néha, hogy az eltalált já-
tékos átállt a summogókhoz, vagy pedig, ha summogó nem ta-
lált, ő ment be a körbe. Ebben a formában az volt a cél,
hogy melyik csoport fogy el hamarabb; míg az első válto-
zatnál az, hogy minél előbb kifogyasszák a körben lévőket,
s utána helyet cserélt a két csapat. -

b./ A felállás az előbbi volt, de a szabályt úgy szigorították,
hogy már egyetlen találat esetén cserélt a két csapat, de azt
az ellenkező értelműséget is bevezették később a szabályokba,
hogy a summogó rossz dobásakor/ha nem talált el senkit a kör-
ben/, ~~akkor~~ azonnal cseréltek.

Minden változatát lehet játszani iskolai órákon is, mert sem
nemhez, sem korhatárhoz nem kötődik szigorúan a játék, ~~és~~
igen sokféle kombinatív változatát alkalmazhatja a nevelő/
játékot, illetve szabályokat, amivel még érdekesebbé, hangula-
tosabbá teheti a szórakoztató játékot, akár ponteléréssel,
akár kieséssel, helycseréssel stb./.

21./ Aka-baka játék/háztető/s/

Már régi elődeink is gyűjtötték több változatát a Vizmente fal-
vakban/Házra kiáltósnak is nevezte Gönczi/. Mi a Koppány völgyé-
ben találtuk meg, játszották mind a magyar, mind a sváb leánykák.
Alacsonyabb háztetőn, pajta tetejét használták ki "pályának", s
kellett hozzá egy labda. Az eresz, vagy tető előtt gyülekeztek
a lányok, akik közül egyik "aka-baka" kiáltással földobta a
labdát a tetőre, amit visszagurulás után el kellett kapnia.

A körülötte lévő lányok erre szétfutottak, de csak akkor, amikor a tető szélét elhagyta a labda. Az "akabakásnak" az volt a célja, hogy a futók közül leüssön valakit, s akkor helyet cserélt azzal. Az volt a legügyesebb, aki utoljára lett akabaka.

a./ változatát már egy kicsit ravaszabban játszották. A leguruló labdát nem az akabakának kellett elkapnia, hanem annak, akinek a nevét az utolsó pillanatban bemondta az akabaka. Ez megnehezítette a helyzetet, mert senki sem tudta, hogy kinek kell majd hamarjában elkapnia a labdát, s így a szétfutás is csak az utolsó pillanatban történhetett meg; így hamarabb le is tudták ütni egymást, tehát változatosabb volt a játék.

Versenyszerűen ma is játszathatjuk a találati pontok, vagy kiesés alapján stb., de lehet a negatív/nem találatot is rossz értékelésű pontnak minősíteni.

A háztetős, falazó, kerítéses játékok kombinációs változatait is alkalmazhatja a nevelő, s maga is konstruálhat új játékokat és szabályokat a közöltek alapján, mellyel színesebbé, tartalmasabbá, s célszerűbbé teheti e régi játékokat, hogy szolgálják velük nevelési célkövetésüket, de a mai sportjátékokra való előkészítés eszközeül is felhasználhatják. -Értékeit természetesen nem csupán a testnevelők, hanem minden játszani, szórakozni szerető fiatal és felnőtt felfedezheti és a maga javára hasznosíthatja. Ez vonatkozik a legyeszerűbbektől a vegyes típusú játékokra, és az olyan kiváló, sportszerű formákra is, mint a méták, görcölés, bigézés stb.

Pedagógiai megfontolásból közöltük egy-egy játéknak többféle változatát, amelyek^{kel} éppen az előbb említett célt is megvalósíthatják nevelőink, edzőink, fesztivál-rendezőink, turistáink, kirándulóink stb. Maguk is újraalkothatják ezeket a játékokat, ami nem fog különösebb nehézséget okozni, ha egy kissé elmélyednek e néhány játék megismertetésében.

Ezt az alkotó, alkalmazó tevékenységet érdemes elkezdeni nagyobb méretekben is, s azt is javasoljuk, hogy ismerkedjenek meg az érdeklődők egyéb kiadványokkal, cikkekkel, tanulmányokkal, hiszen mind gyakrabban jelennek meg hasznosítható gyermekjáték kiadványok.

Rövid dolgozatunknak nem lehetett több célje a fent említettekénél, hiszen egy monografikus mennyiségű/több száz/ gyermekjáték gyűjteményünkből adhattunk egy kis izelítőt.

Terveink között szerepelt egy teljes, részletes játék-monográfia kiadása; nem rajtunk múlt, hogy eddig megjelent /nem sportszerű/játékaink is két kötetünkben és több tanulmányunkban külön-külön jelentek meg/helyen és időben egyaránt/. Sportjátékainkról is múzeumi évkönyvünk jóvoltából közölhetünk néhányat. Reméljük, sikerül majd a távolabbi időszakban-részben az eddigiek, részben ~~az~~ még meg nem jelentek alapján-egy nagyobb kötetnyi játék-könyv megjelentetése.

Jelen dolgozatunkban nem kívántuk hosszadalmas "tudományoskodással" terhelni az érdeklődőket, helyette inkább az anyagközés révén rámutattunk a sportjátékok mai korszerű viszonyaink közt történő alkalmazási lehetőségeire. Ha ezzel néhány érdekelt nevelő, oktató él, megérte a közlés.

A játékok leírása után a játék/számozás/nevének feltüntetésével/és variánsai/a, b, c, stb./, valamint eszközei, pályaméretük ~~(magyarul)~~ stb. ábrái nyújtanak segítséget a gyakorlati alkalmazók számára.

Sok népszerű, kedvelt és közismert játékot kellett mellőznünk ~~egy~~ rövid ~~d~~olgozatból. Ezek részben ismerősek az iskolai oktatásban is, ~~és~~ népi gyakorlatban is. Néhány játékok nevééről említést teszünk, hogy felidézésükkel inspiráljuk az érdeklődőket azok gyakorlati alkalmazására. Megyén~~kegész~~ területén az utóbbi évtizedekig használták /részben ma is élnek vele iskoláinkban is/ az országosan elterjedt "nemzetesdit", "lilézés-lityázás-hátulsó pár előre fuss"-játékot, "hol az olló komámasszony"-t, az igen kedvelt, Szennán "potázásnak" nevezett, vasárnap délutáni alma, narancs feldobó szórakozásokat, a "talicskázást", "adsza királ katonát"/adj király katonát/, a térbirkózó, katonásdi típusú és egyéb küzdő játékokat stb.

A továbbiakban feltüntetünk a teljesség igénye nélkül olyan kiadványokat, amelyek a múlt századtól napjainkig tartalmaznak népijátékokat. Ezek között nem csupán azokra hívánk fel a figyelmet, amelyek sportszerű játékokat tartalmaznak kizárólag, hanem vegyesen megtalálható bennük a gyermekélettel kapcsolatos sokféle típusú játékvariáns, és minden olyan alkalom-leírás, ami ma is felhasználható az óvodáktól kezdve az általános iskolásoknak ép[ü]p[ü]gy, mint középiskoláink részére, e-
gyéb játékkal foglalkozni kívánó csoportok ~~részére~~ számára.

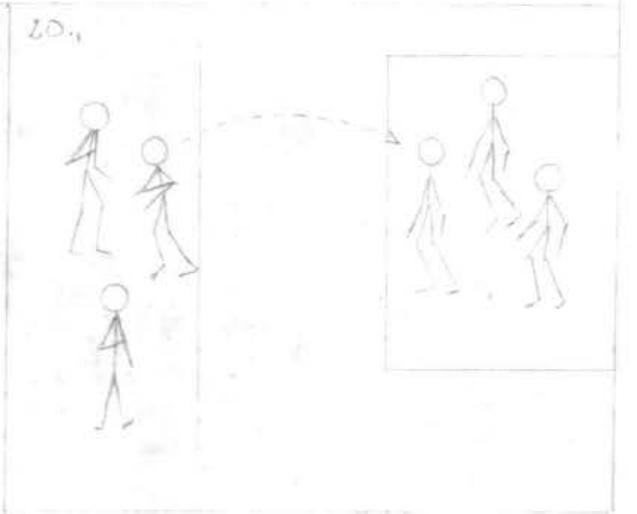
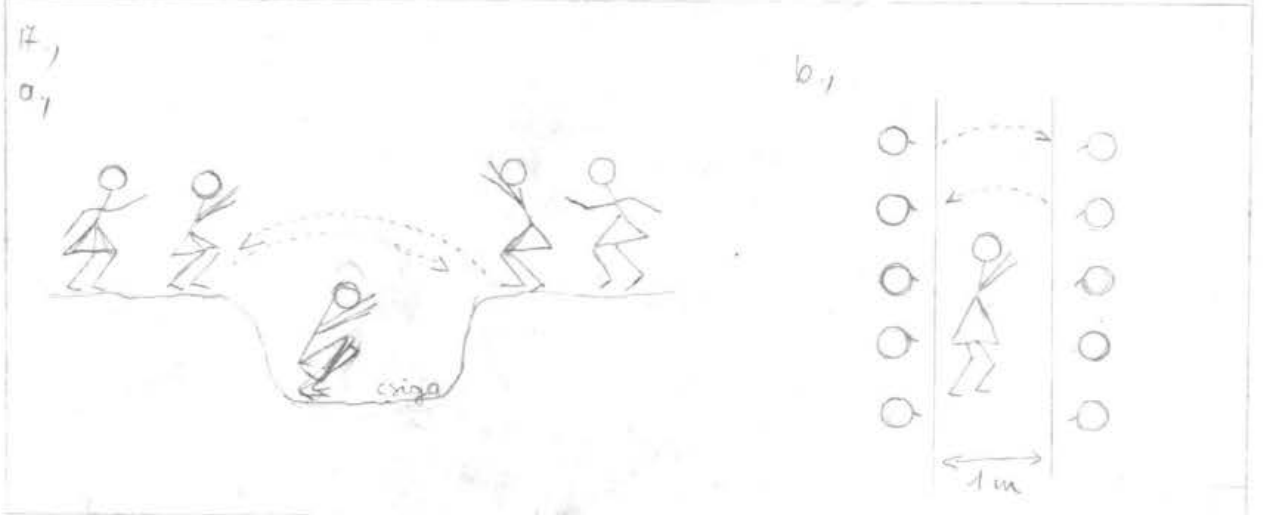
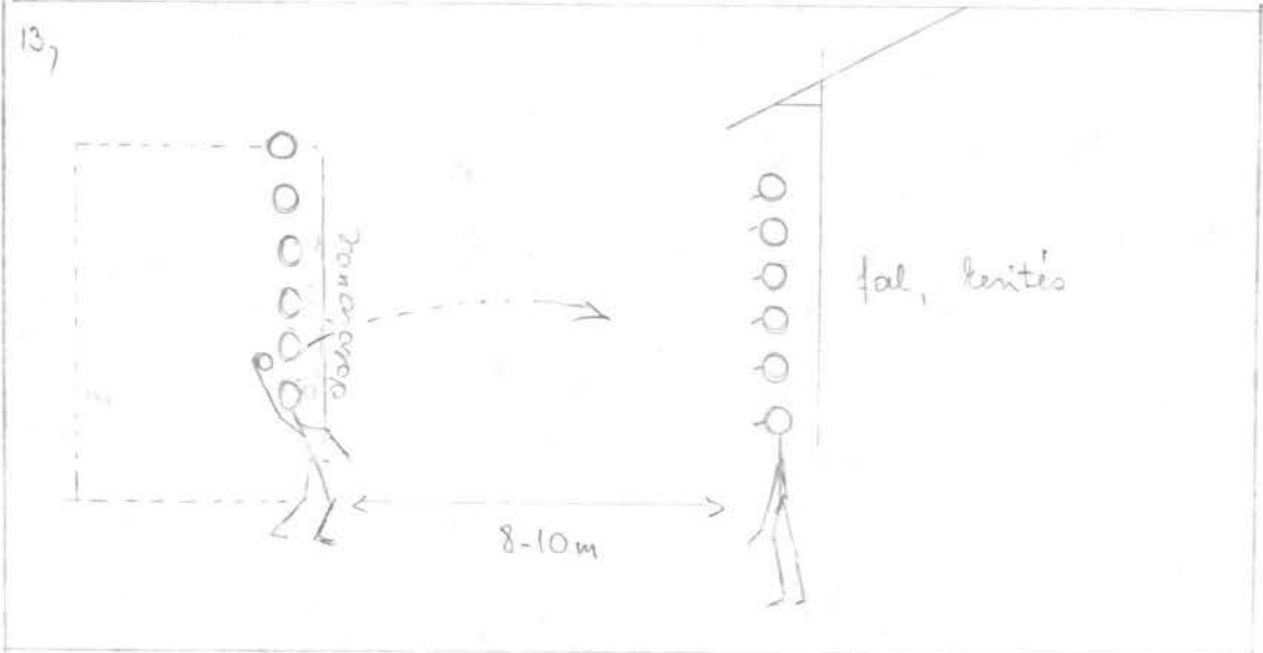
Irodalom.

- Porzsolts Lajos: A magyar labdajátékok. Bp. 1885.
Kiss Áron: Magyar gyermekjáték gyűjtemény. Bp. 1891.
Gönczi Ferenc: Somogyi gyermek. Kaposvár, 1937.
Gönczi Ferenc: Somogyi gyermekjátékok. Kaposvár, 1949.
Kiss Géza: Ormányság. Bp. 1937.
Lajos Árpád: A magyar nép játéka. Bp.
Temesi Mihály: Ormánysági gyermekjátékok, Pécs, 1943.
MNGY I. Gyermekjátékok. Bp. 1951.
Muharay Elemér: Népi gyermekjátékaink az óvodában. Bp. 1953.
Bakos József: Mátyusföldi gyermekjátékok. Bp. 1953.
Igaz M. - Borsai I.: Ki játszik körbe? Bp. 1955.
Lajos Á. - Schandl Vilmosné: Borsodi népijátékok. Miskolc, 1957.
Kerényi György: Gyermekjátékdalok. Bp. 1957.
Komlósi Sándorné: Népi gyermekjátékok Baranyában. Pécs, 1958.
Barsi Ernő: Győr környéki gyermekjátékok. In Arrabona, Győr, 1969/70.
Barsi Ernő: Daloló Rábaköz. Győr.
Hajdú Gyula: Magyar népijátékok gyűjteménye. Bp. 1971.
Ortuty-Katona: Magyar népdalok, I., Bp. 1970.
Mike Gy. - Simon József: Egyedem-begyedem. Kaposvár, 1976.
Együd Árpád: Somogyi népköltészet. Kaposvár, 1975.
Együd Á.: Kaposváron megverték a rézdobot. Kaposvár, 1981.
" " : Adatok a láncversek számszimbolikájához. In: SMK. 1978.
Hintalan László: Gyermekjátékok, Házvizgyörk. Szentendre, 1980.
Gazda Klára: Gyermekvilág Esztelneken. Bukarest, 1980. /Kriterion/
Magyar népi gyermekjátékok. Bp. 1978. /szerk. Keszler M. /
MNGY I., VI. stb. kötetek
Olsvai-Várnai: Dráva szélén lakom. Sellye, 1979.
Csele vize elfolyik a Dunába. Véménd, 1974. /szerk. Várnai F. /
Kicsi madár, jaj be fenn jársz. 1973. /szerk. Várnai F. /
Berze Nagy-Várnai F.: Erre alá a Baranya szélén. Pécs, 1979.

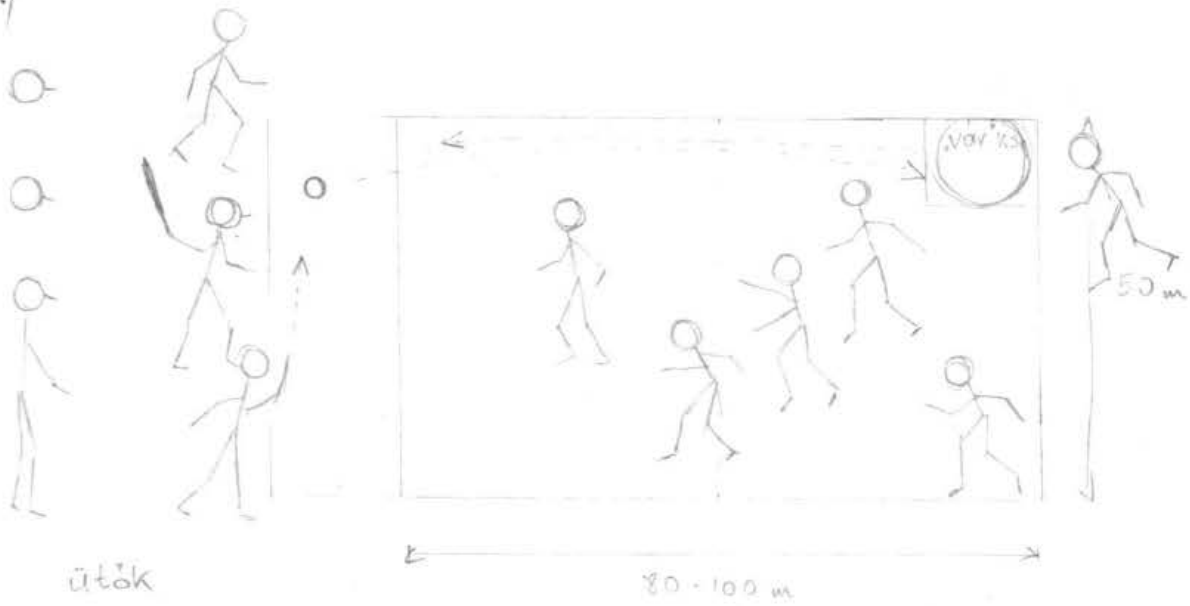
21.

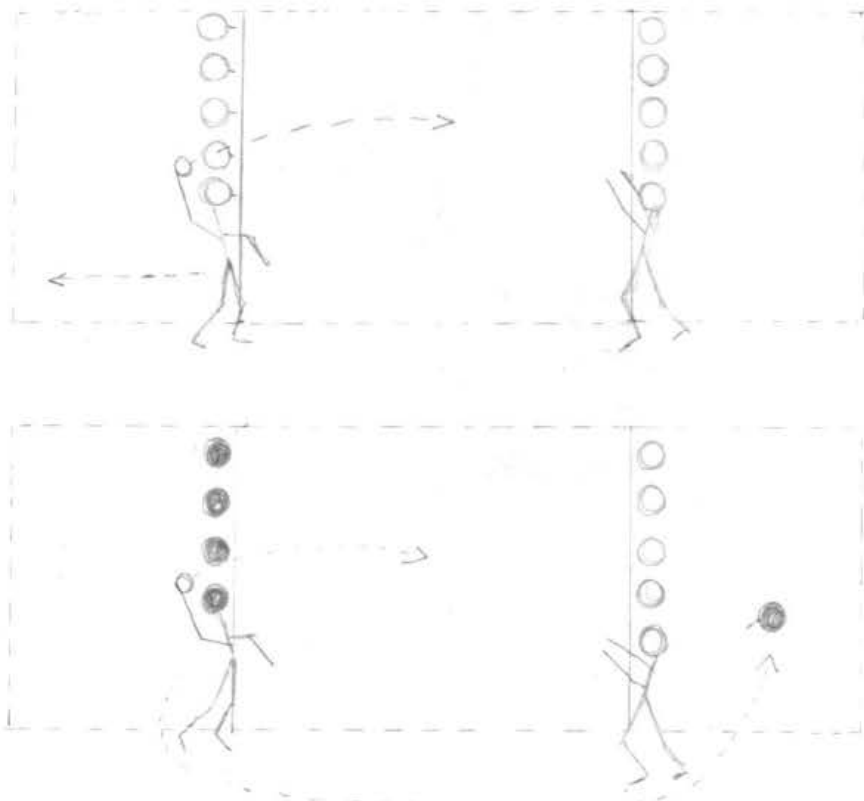
A pászta rajzolt anyag késsen van Bajóknál.
A lektori bemutatáshoz ezt a "piszkozatot" vidd pl!

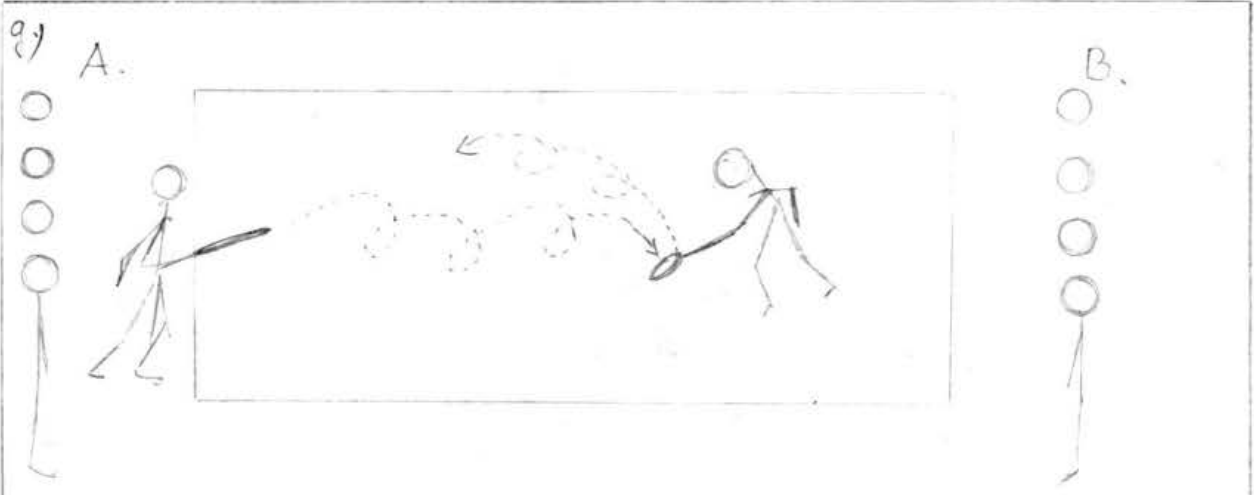

11.

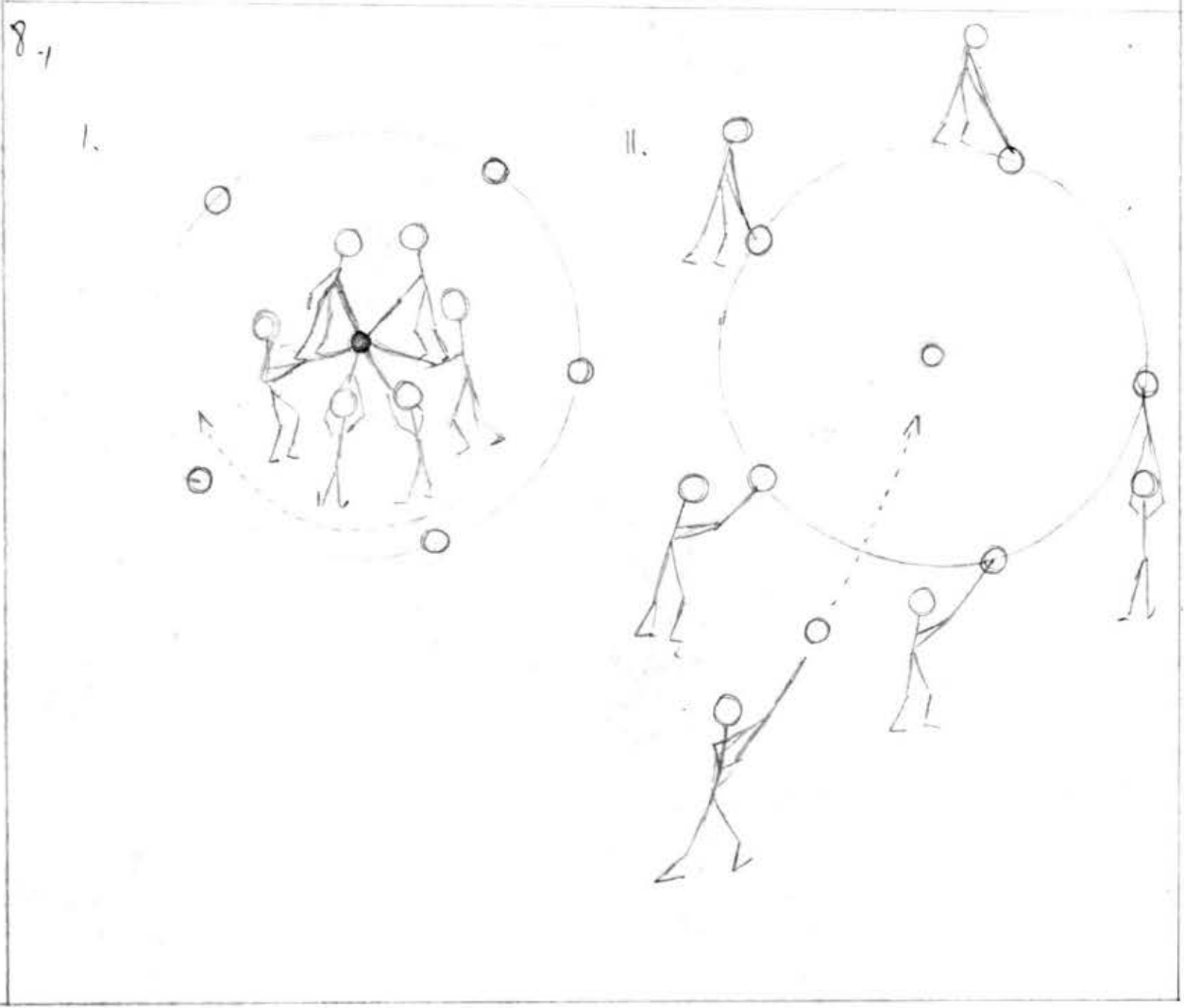

12.

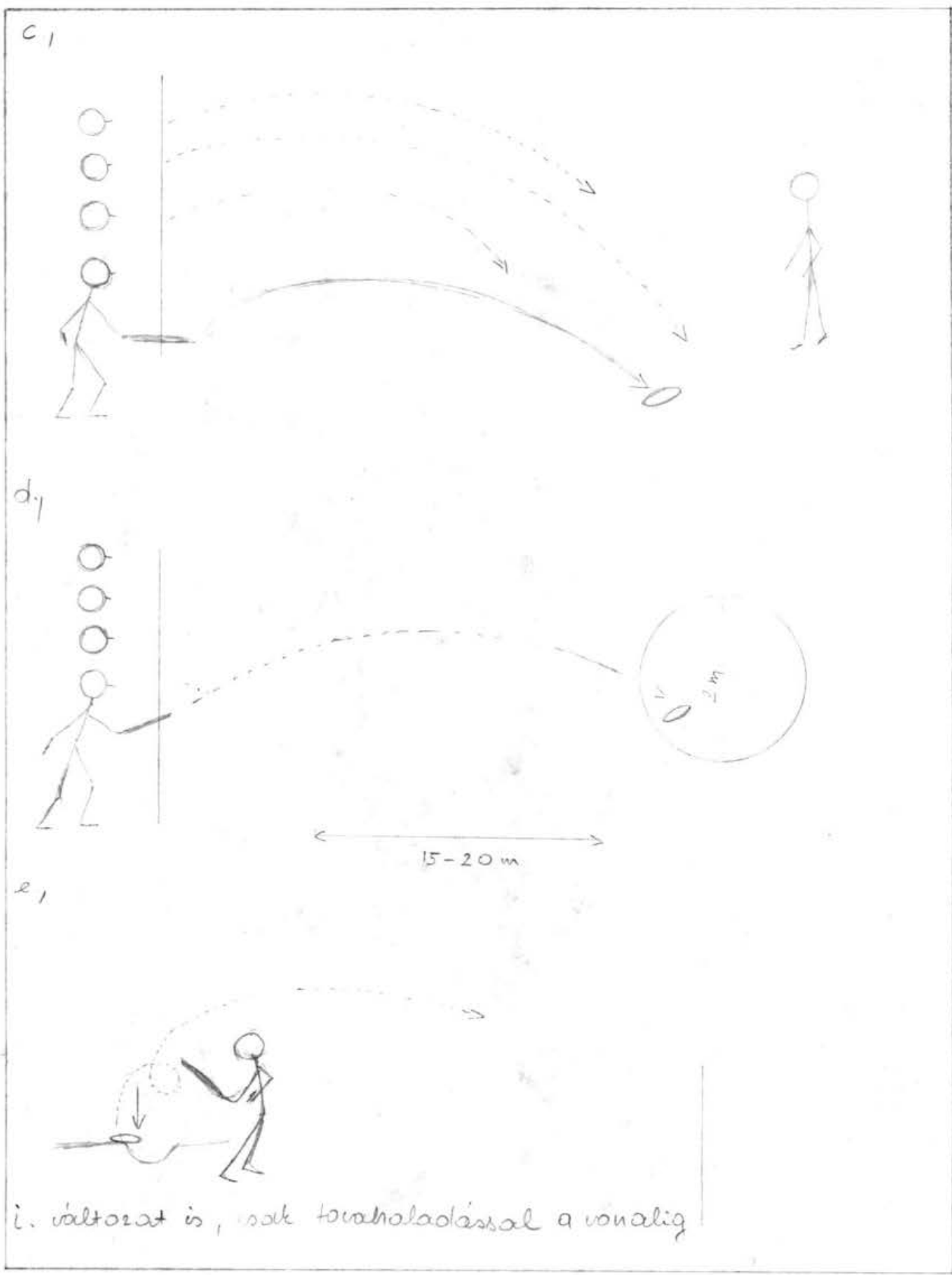

Ugyanis, csak kihasználva ütőgépő változást a h. völt.

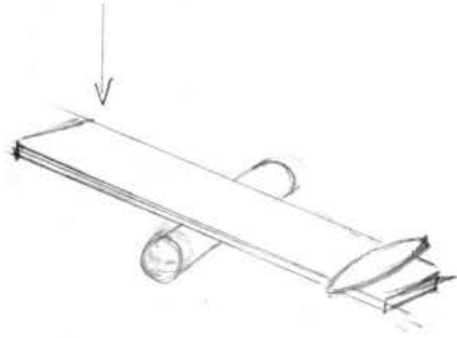
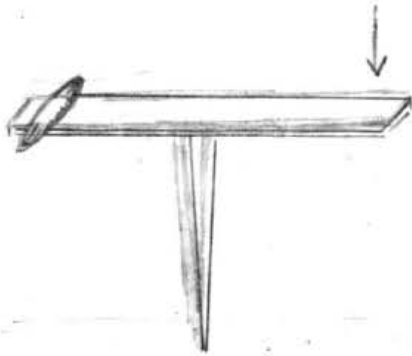
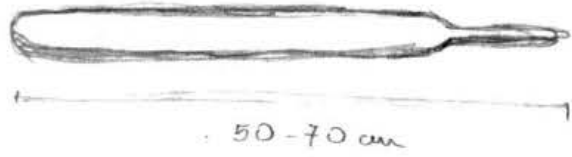
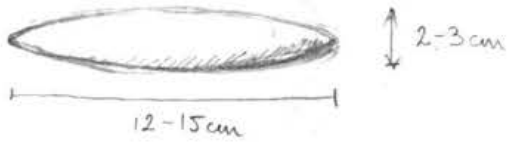

V.

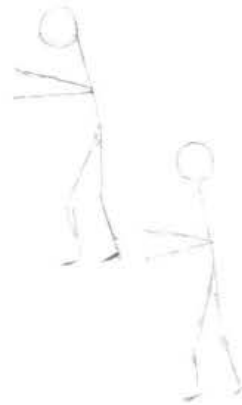
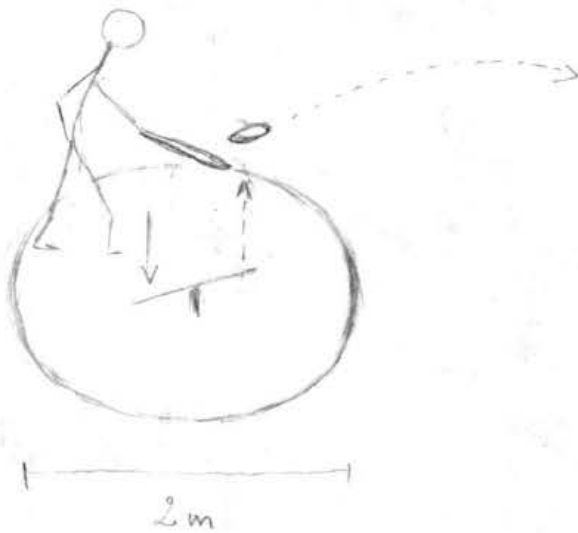

IV.

7.)

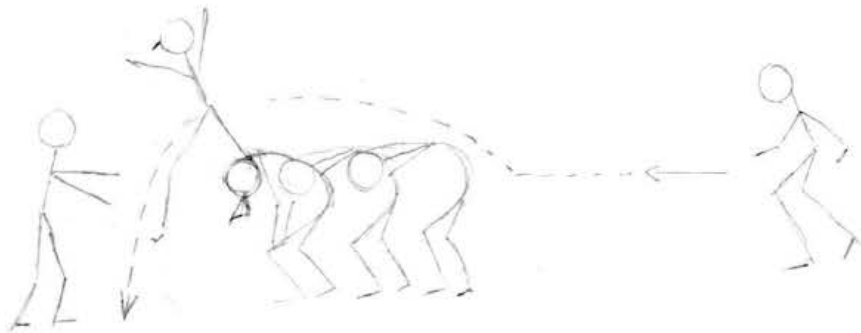
8.)

c.

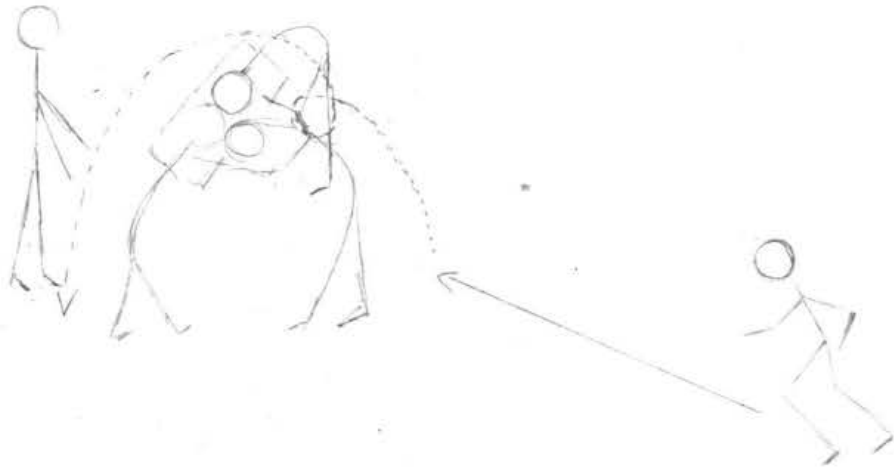
d.

e.

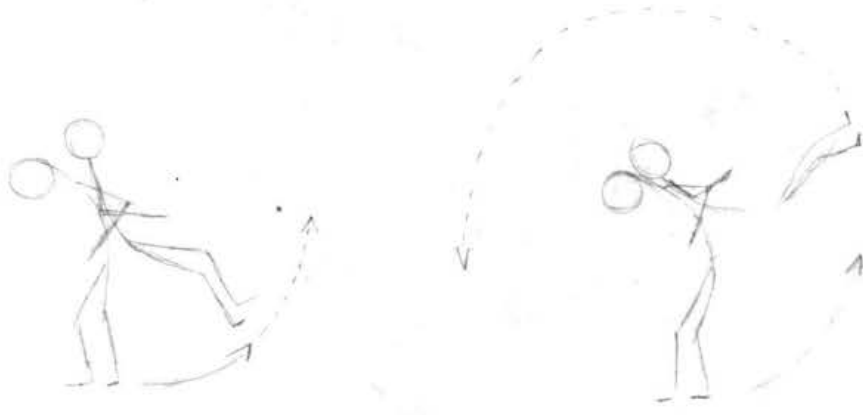
4.

5.

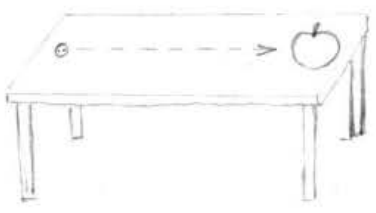

6.

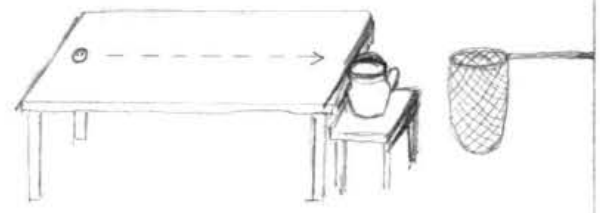

I.

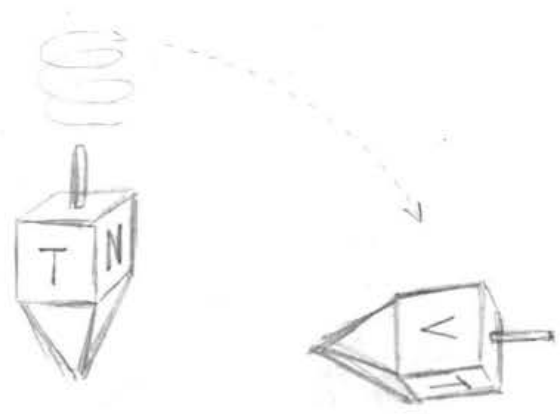
2.
a-b-c,

d,

a,

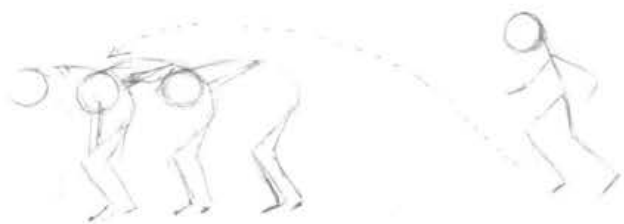

4.

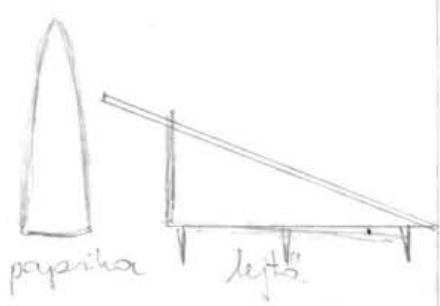
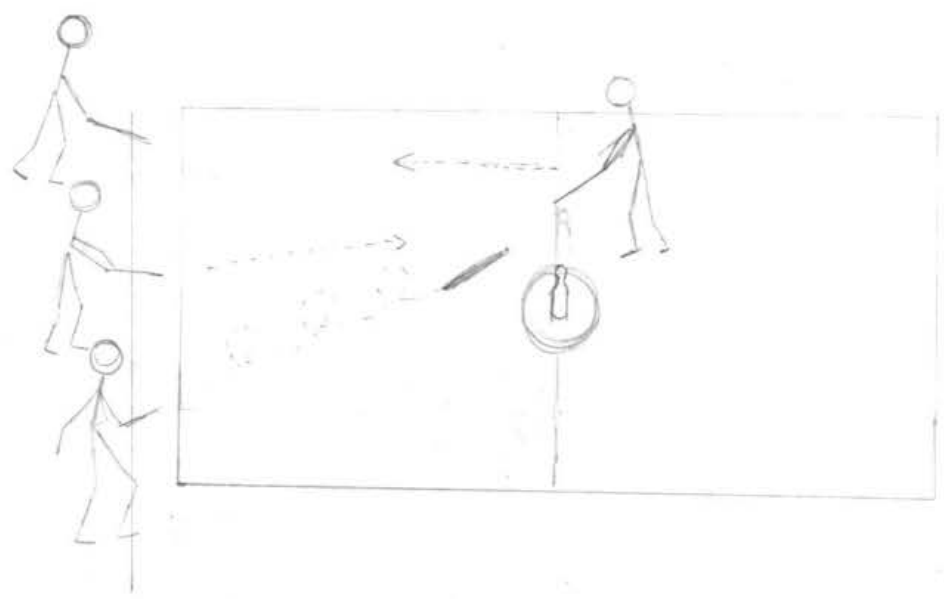
a,

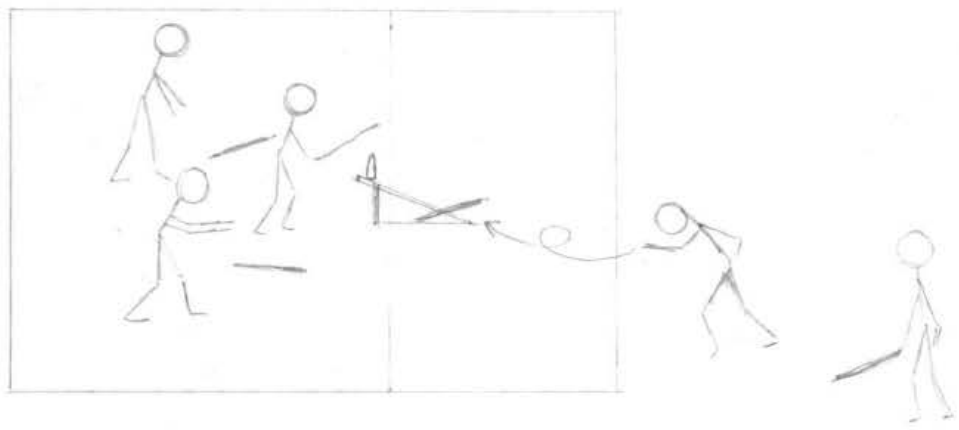
b,

9.1

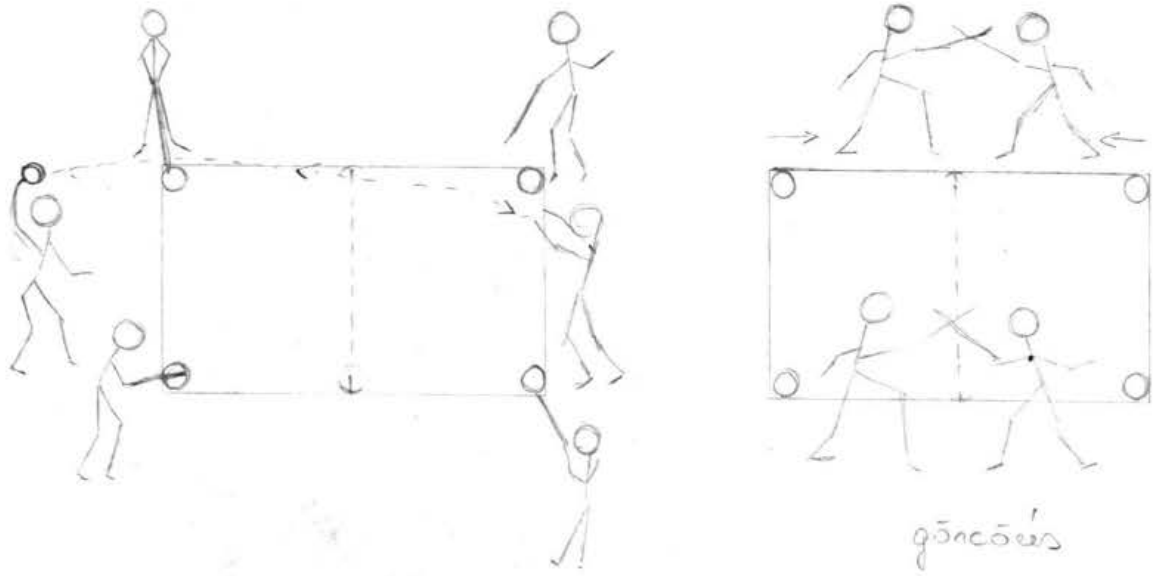

10.1

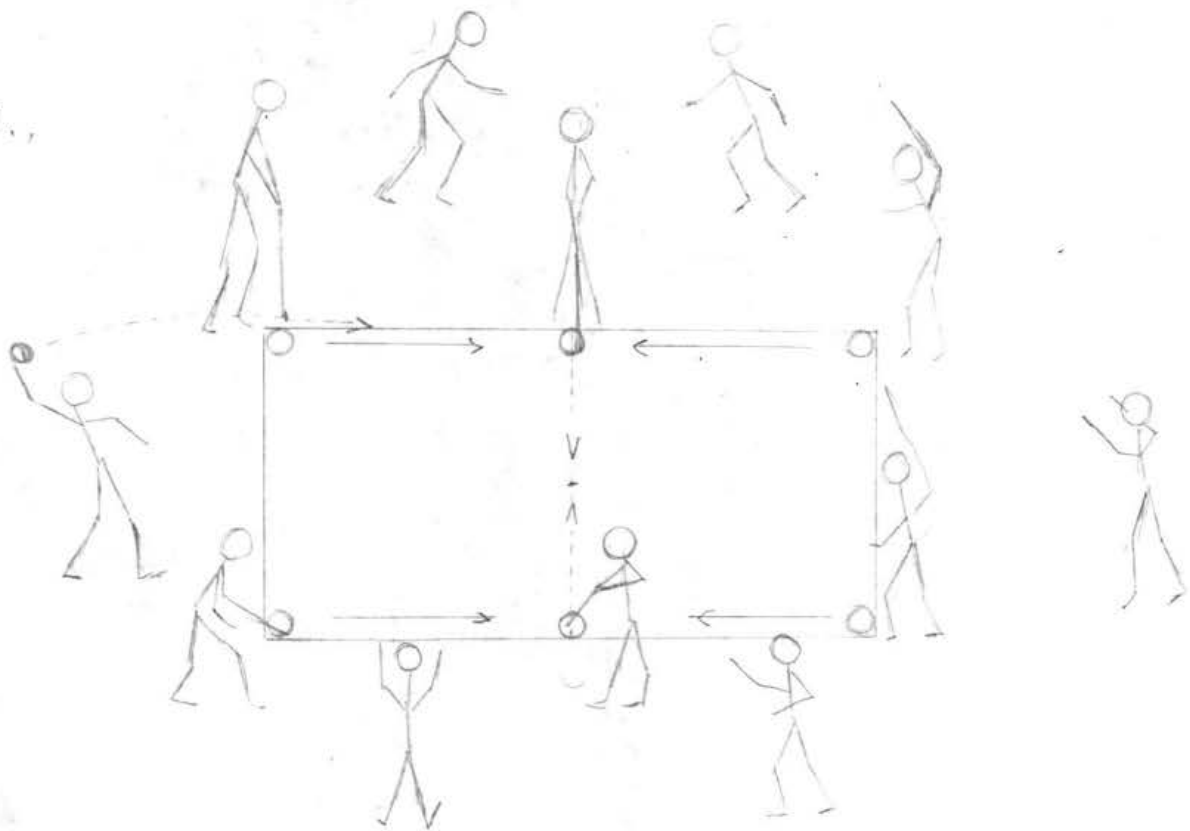

10.1

a.

b.

472/84 Kegyűd Árpád: "Képi sportnerű" jatekuk Szunygom.

Sorn	lenti	nr
2.	59	29
3	59	29
5	61	29
6	61	27
8	64	33
10	59	38
14	57	30
16	60	30
18	60	29
20	60	28

600 302

$60 \times 30 = 1800 \times 60 \text{ oldal} = 108.000 \text{ m} : 40.000 = 2,7 \text{ év}$

oldal 57
 nyolc 1
 mező 2
 öm 60

30834

$2,7 \times 2000 = 5400$
 $5400 - 540 = 4860 = 298$
 29

 5079

lehet

$2,7 \text{ év} \times 500 = 1350$
 adóformai.
 $6\% (1350 - 135 = 1215)$ 73
 10% kiír 7

 1270

$10 : 16 = 0,62$
 40